

К 6
Пр
До
й
Р
О 2
Д 6
Н
О а
п
Л
р
У
и
Д
л
О
Г
О 2
Р
О 1
И
Е 8

СПИСАНИЕ

ПЫ

Съставител:
д-р Анатолий Кънев
drkanev@protos.bg

Редакционна колегия:
д-р Анатолий Кънев
Ерхан Чаушев
Калина Денкова
Дона Димитрова

Коректори:
Цветелина Кънева
Росица Филипова

Издател:
Сдружение „Родно Лудогорие“
София 1303, ул. „Осогово“ 60
тел. 02/9296101
www.ludogorie.org

Списание се издава със съдействието на д-р Анатолий Кънев и
Министерство на образованието и науката

Печат: „Образование и наука“

ISSN: 1312-7233

На корицата: Въстаници III, 180 × 95, м.б., платно, 1981

СЪДЪРЖАНИЕ

- 1 РУСКО-ТУРСКАТА ОСВОБОДИТЕЛНА ВОЙНА – ПАМЕТ И НЕЗАБРАВА
д-р Анатолий Кънев
- 2 ПРИЗВАНИЕТО НА ИСТОРИКА Е ДА ПРОНИКНЕ
ЗАД БУЛОТО НА ПРИВИДНОСТИТЕ
Интервю на д-р Анатолий Кънев с
проф. д-р Павел Павлович,
арабист и историк на исляма
- 22 КЪЗЪЛБАШИ
Павел Павлович
- 32 ЗА КАЛИНА ТАСЕВА, МОЯТА МАЙКА, С ОБИЧ
Десислава Минчева
- 50 САНСТЕФАНСКИ МИРЕН ДОГОВОР, СКЛЮЧЕН МЕЖДУ
РУСИЯ И ТУРЦИЯ НА 19 ФЕВРУАРИ/3 МАРТ 1878 г.
- 64 ДА СИ СПОМНИМ ЗА ОСНОВАТЕЛЯ НА СПИСАНИЕ „ПЪТ“ –
ПРОФ. АЛЕКСАНДЪР ФОЛ (1933 – 2006 г.)
 - 65 КАКВО РАЗКАЗАХ НА САШО ЗА ОРФЕЙ И ЕВРИДИКА
Александър Абаджиев
 - 68 ЯРКА ЛИЧНОСТ
Гергина Тончева
- 71 НАГРАДЕНИ ТВОРБИ
- 78 СТАТУТ ЗА ОРГАНИЗИРАНЕ И ПРОВЕЖДАНЕ НА НАЦИОНАЛЕН
УЧЕНИЧЕСКИ КОНКУРС, ПОСВЕТЕН НА 33-ТИЯ ПОХОД
„ПО СТЬПКИТЕ НА ЧЕТАТА НА ТАНЬО ВОЙВОДА“
- 88 ПРОТОКОЛ ЗА КЛАСИРАНЕ НА УЧАСТНИЦИТЕ В НАЦИОНАЛНИЯ
КОНКУРС-ВИКТОРИНА ЗА УЧЕНИЧЕСКИ ТЕКСТОВЕ, РИСУНКИ И
МУЛТИМЕДИЯ, ПОСВЕТЕН НА ПОХОДА „ПО ПЪТЯ НА БЕДРЕДДИН“
- 92 ОГЪН И СВЕЩЕНОДЕЙСТВИЕ. СВЕЩОЛИВНИЦАТА
В с. СВЕЩАРИ

РУСКО-ТУРСКАТА ОСВОБОДИТЕЛНА ВОЙНА – ПАМЕТ И НЕЗАБРАВА

*Всички, паднали за свободата
дето и да е, са наши братя –
пак по кръв, но само че пролята.*

Ат. Далчев

На 3 март чествахме 140-годишнината от Освобождението на България от османско владичество, в резултат на успешната Руско-турска война от 1877–1878 г. На 3 март е подписан Санстефанският мирен договор, с който се слага край на войната между Русия и Османската империя. И въпреки „демократичните“ терзания през последните десетилетия, свързани със степенуването на празниците по важност, 3 март оцеля като ден на националните идеали. Та нали без 3 март нямаше да има много други дати от националния ни календар?

Една от темите за нашата Свобода напоследък неизменно е – заслужена или подарена ни беше тя? И готови ли бяхме за нея? Наистина националните ни герои не успяха да доведат борбата си до успешен край, но пожарищата и саможертвата на Априлци през 1876 г. предизвикаха Цариградската посланическа конференция и последвалата десета, най-кратката Руско-турска война, за нас Освободителна. А и не само ние, и други балкански народи получиха свободата си в резултат на руско-турски войни. Да не забравяме и участието на българския опълченски корпус, който със сигурност не би се ограничил до 7–8 хиляди бойци, ако неговата храброст и героизъм бяха оценени от нашите освободители още в началото на войната. Последвалият Санстефанския, Берлински договор ни удари шамар, орязвайки границите ни, но още с приемането на Търновската конституция българският народ показва, че е готов за свободата си и с последващите събития даде да се разбере, че е на висотата на времето си.

И тази година честванията не минаха без „фило“ – „фобска“ шумотевица, този път и с „любезното“ съдействие на двете бивши империи. Верни на своите навици, едната ни набеди – в лицето на Негово Светейшество руския патриарх Кирил – в омаловажаване ролята на Русия за нашето освобождение, явно очаквайки от нас политическа лоялност; другата – в лицето на своя президент Реджеп Ердоган – залитна отново в „стратегическа дълбочина“, припознавайки Кърджали като своя „душевна география“.

В едно обаче българите не могат да бъдат набедени – че не умеят да пазят традициите си, нали така се съхранихме като народ след пет века под чужда власт. И тази година, както всяка друга, по свята традиция, се поклонихме пред костите на руските воини, на нашите опълченци и на всички етноси и националности, воювали в състава на руската армия и дали живота си за свободата на България. Независимо от превратностите на историята, ние им дължим почит и забрава. И това със сигурност няма как да се промени!

Историята е учителка на народите, ни учеше Александър Фол. Но добавяше също, че крайният победител е победителят на културния фронт. А културата е поведение – нашето и днес!

ПРИЗВАНИЕТО НА ИСТОРИКА Е
ДА ПРОНИКНЕ ЗАД БУЛОТО НА
ПРИВИДНОСТИТЕ
Интервю на д-р Анатолий Кънев
с проф. дфн Павел Павлович,
арабист и историк на исляма

проф. П. Павлович пред Университетска библиотека „Св. Климент Охридски“

Проф. Павлович, изключително ми е приятно да представя на нашата млада читателска аудитория учен от Вашия ранг, учен не само от българския, но и от европейския академичен елит. И слава Богу, че се познаваме лично, защото, както казва един проницателен наблюдател на обществения ни живот, „елитът в България няма публично лице, рядко ще го видите в медиите, но пък можете да го срещнете в собствения си живот“. Използвам случая да Ви поздравя с наскоро получената престижна награда за книга на годината, която Ви бе връчена лично от президента на Иран д-р Хасан Рухани. Доколкото съм запознат, наградата се дава на автори на значими монографии с принос за ислямознанието и иранистиката. Моля, разкажете малко повече за Вашата монография и за самата награда.

Д-р Кънев, благодаря Ви много за поканата и възможността да говоря пред списание „Път“. Забележката Ви за медиите и елита в България е, за жалост, много точна. Проблемът идва от естеството на медиите за всеобщо потребление. Водени от желанието за по-обширна аудитория, а оттам и за по-висока печалба, те не само че бягат от всякаква елитарност, но и проявяват плашещо пристрастие към еднообразни псевдопроблеми и банални теми, които възбуждат сетивата, без да изискват мисловно напрежение. По този начин те влекат своята аудитория, а тя, за съжаление, е значителна част от населението на България, към дълбините на интелектуалната леност, възпитават я в непридирчивост към същинските проблеми на нашето общество. Когато се захващат със свързаната с исляма проблематика, всеобщите медии най-често не успяват да навлязат в дълбината на проблемите. Въпросите, които засягат, не надхвърлят рамките на повърхностните

наблюдения и привидната компетентност на шепа прехвърчащи из медийното пространство събеседници-„експерти“. Без да претендирам, че всички медии трябва да се превърнат в университетски катедри, смятам, че поне някои от тях са длъжни да се откъснат от досадното жалване и негативизма, да насочат погледа си към умното, красивото и положителното в нашия живот, което не само че не е малко, но, за разлика от отрицателното, има огромен градивен потенциал и действия оздравяващо на народната душа.

За мен 2018 г. започна с голяма радост. В самото начало на януари получих известие, че книгата ми *The Formation of the Islamic Understanding of Kalāla in the Second Century AH (718–816 CE). Between Scripture and Canon* (Формиране на разбирането за „калала“ в исляма през втори век по хиджра (718–816 г. сл. Хр.)). Между писанието и канона), която бе издадена в края на 2015 г. от академично издателство „Брил“, Лайден, е получила престижната награда за международна книга на годината, която от двадесет и пет години насам Министерството на културата на Иран връчва на авторите на значими монографии в областта на ислямознанието и иранистиката. Новината беше пълна изненада за мен. Преди да я получа не знаех, че книгата ми е предложена за награждаване, нито че е стигнала до последния кръг в класирането.

Наградата е много важна за мен. Тя е международно признание за един български учен, а чрез него и за Софийския университет „Св. Климент Охридски“, в областта на ислямознанието. Това направление е силно развито в западната академия и по тази причина представлява поле на много силно, бих казал безкомпромисно, академично състезание.

Книгата е посветена на думата „калала“, която е употребена на два пъти в Корана по начин, който поставя много въ-

Техеран, 2018 г. Президентът на Иран д-р Хасан Рухани връчва престижната награда за международна книга на годината на проф. д-р Павел Павлович за монографичния му труд „Формиране на разбирането за калала в исляма през втори век по хиджра (718–816 г. сл. Хр.). Между писанието и канона“, издателство „Брил“, Лайден, 2016

проси за нейното значение. Думата е била загадка за мюсюлманските учени от края на VII в. сл. Хр. В течение на следващото столетие те полагат неимоверни усилия за нейното изясняване, като в крайна сметка изработват две определения: (1) „калала“ е човек, който е починал, без да остави преки наследници и (2) „калала“ са сребрените роднини, които имат право да наследяват от човек, който е починал, без да остави преки наследници.

Но какъв е смисълът от едно толкова тясно изследване? Не е ли прекалено да посветите над петстотин страници на една единствена дума от Корана?

В методологичен план смятам, че само тясната тема дава възможност за задълбочаване и разкриване на неизследвани досега смислови пластове. Тъкмо такъв е случаят с нашата дума.

Да започнем оттам, че класическият ислям разглежда Корана като водещ източник на правни норми още от времето на арабския пророк Мухаммад (570–632). Как тогава е възможно в течение на цялото седмо столетие, което ще рече поне седемдесет години след смъртта на пророка, арабите да не разбират значението на коранична дума, която има пряка връзка с наследственото право? Каква е била представата на арабите за Корана през този ключов за възникването на религиозната им идентичност период? Защо интересът към значението на „калала“, а и на други неясни думи в Корана, се заражда едва в началото на VIII в. сл. Хр.? Без да навлизам в технически подробности, които биха обременили читателя на списание „Път“ с трудноразбираема терминология, ще отбележа, че според мен през VII в. сл. Хр. Коранът все още не е бил възприеман

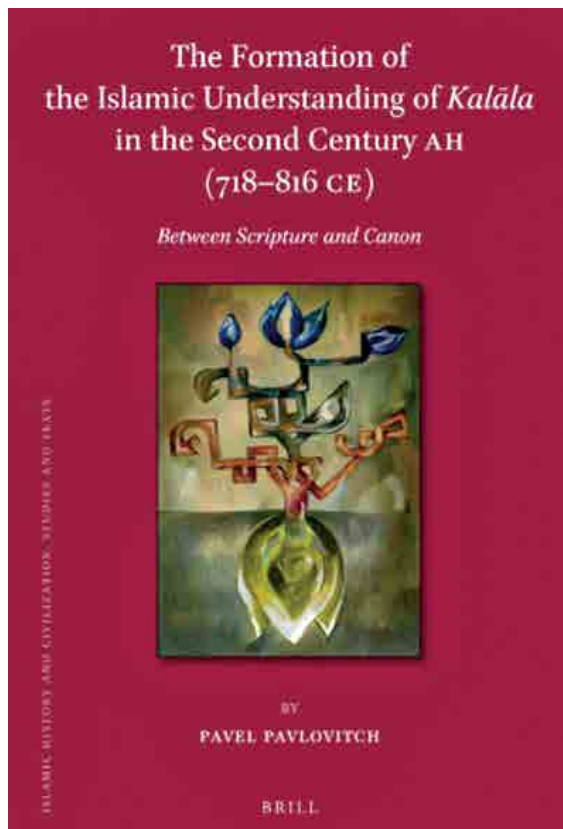

Бирмингамския ръкопис – един от най-старите ръкописи на Корана, който е направен между 568 и 645 г.

като канонична книга с правни разпоредби в най-широкия смисъл на думата. Той е представлявал свещено писание за литургична употреба, което едва към началото на VIII в. сл. Хр. е започнало да се превръща в каноничен свод с богооткровени правни норми. Ето как изследването на една дума в Корана хвърля светлина върху цялостната история на Корана.

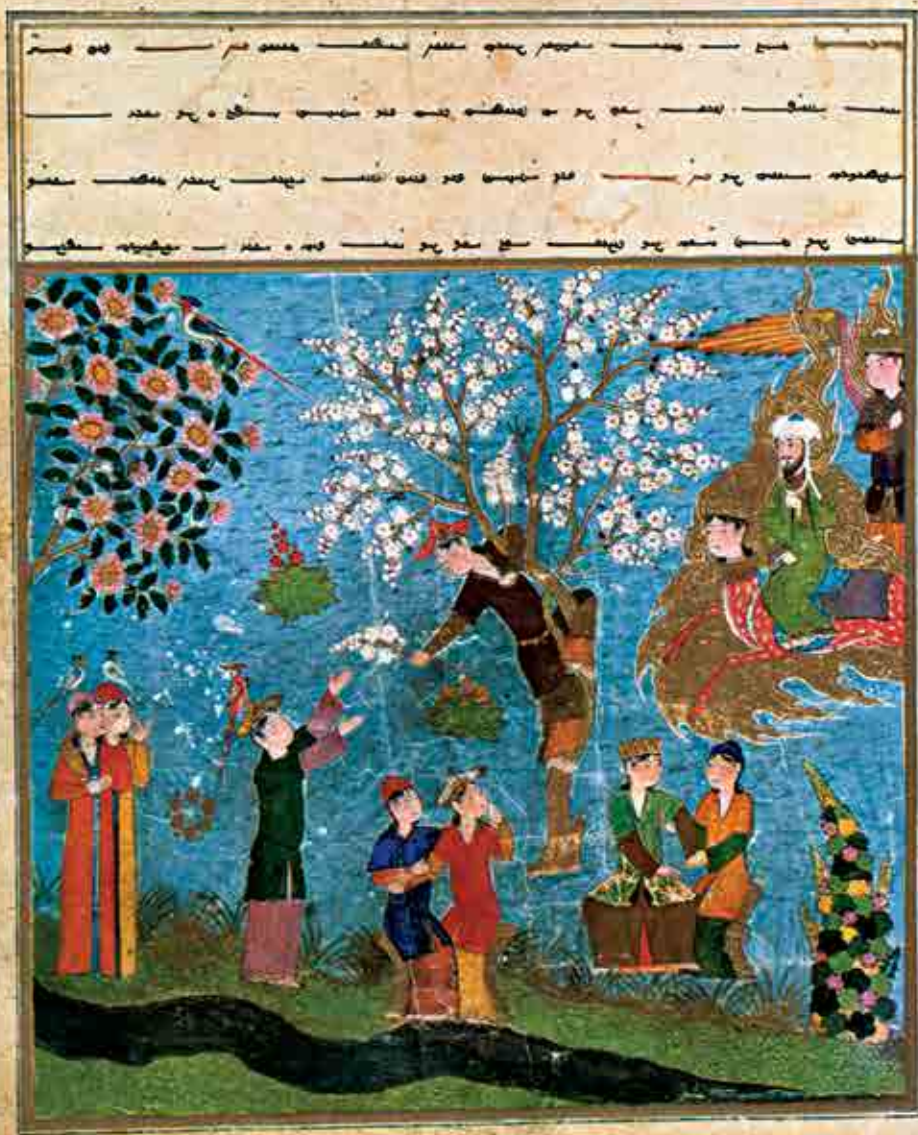
Книгата ми освен това е методологичен експеримент. Съвременната арабистика търси път към удостоверяването на сведенията за арабския пророк и ранния ислям, които в преобладаващата си част

Академично издателство „Brill“ е международна издателска къща, създадена през 1683 г. в Leiden, Нидерландия. В наши дни публикува 275 списания и около 1200 нови книги и справочници всяка година. Издателството също предоставя изворови материали онлайн и на микрофилми за научни разработки в областта на хуманитарните и социалните науки

وَإِيضَارُؤُهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَمَا فِي وَسْطِ الْجَنَّةِ وَفِيهِ جَمَاعَةٌ
كَثِيرَةٌ مِنَ الْجُورِ بَعْضُهُمْ جَالِسَةٌ عَلَى الْكُرْسِيِّ وَبَعْضُهُمْ يَلْبَسُ مَعَ بَعْضِهِمْ

٢٩

Пророкът Мухаммад, който разглежда рая по време на нощното си пътешествие до седмото небе. Миниатюра от ръкопис, пазен в Парижката национална библиотека

датират от втората половина на VIII в. сл. Хр. и следващите столетия. Възможно ли е да установим каква част от тези относително късни сведения възхожда към времето на пророка? За целта учените са разработили сложна техника за работа с иснадите и матновете на мюсюлманските предания. С термина иснад (опора) се означава линията от разказвачи, които, позовавайки се един на друг, предават сведението от неговия първоизточник до равнището на съответния събирач на предания. Матнът пък е текстът на самото предание. В книгата си съчетавам анализа на иснадите и матновете с цел да установя най-ранния разпространител на дадено предание и да възстановя, доколкото е възможно, първоначалната му формулировка.

Вие сте ръководител на катедра „Арабистика и семитология“, но преподавате и ислям в Историческия факултет. Покойният проф. Георги Бакалов – автор в настоящото списание, преподаваше християнство. В интервюто, дадено за нас, коментираше, че една от съществените разлики в двете монотеистични религии е, че в исляма не е имало реформи. Християнството е минало през епохата на вселенските събори, през схизмата от 1054 г. и в крайна сметка през отчетливо отделяне от държавата. Бихте ли обяснили какво се „случва“ в исляма през изминалите векове от неговото възникване като религия през VII в.? Защо в исляма не могат да бъдат направени реформи на принципа на секуларизацията?

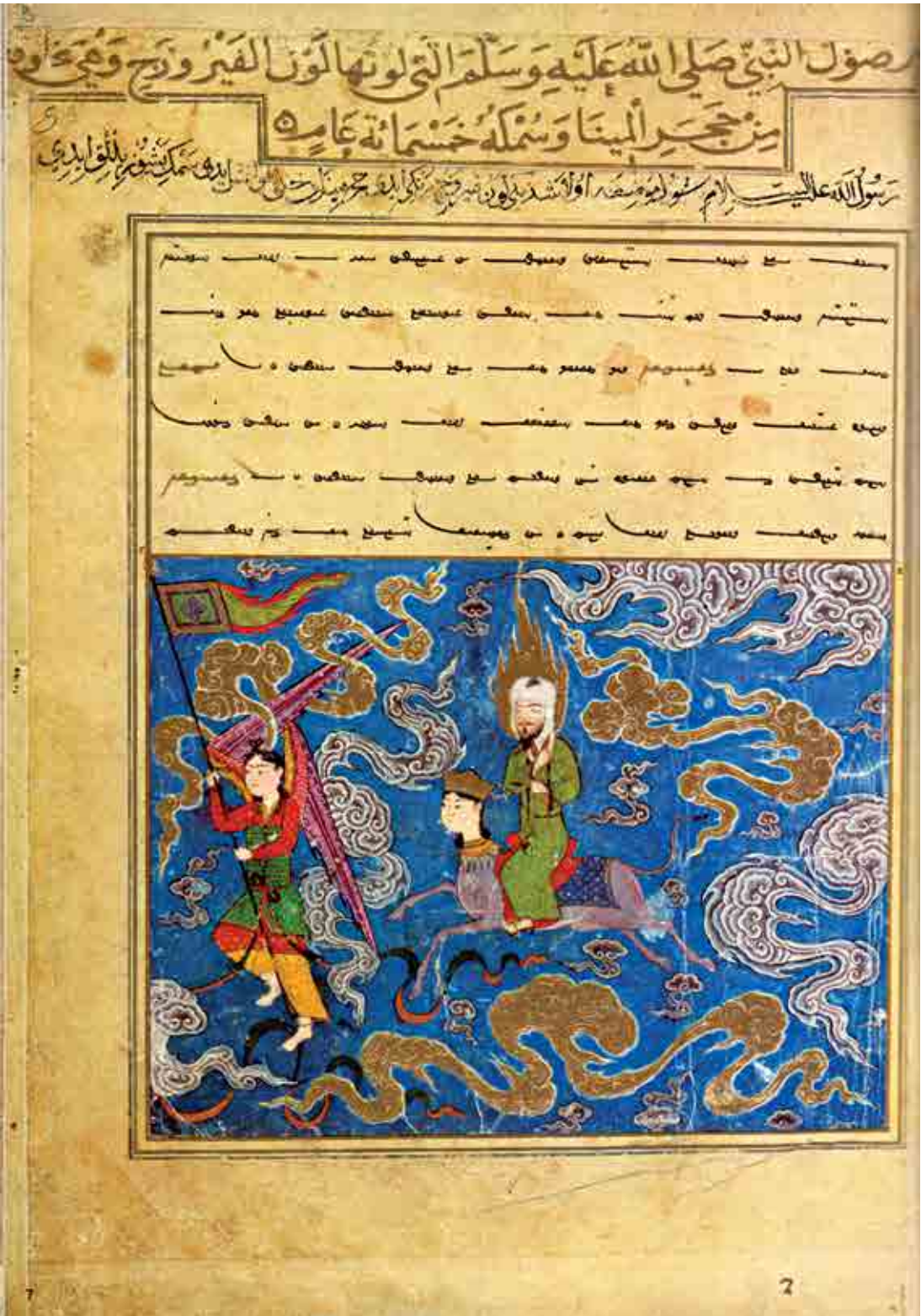
Покойният проф. Георги Бакалов е един от големите български историци, познавачи на историята на Византия и християнството. Запознах се с него около 2000 г., когато ме привлече да преподавам „ислямската част“ от дисциплината „История на религиите“, която Историческият факултет на СУ „Св. Климент

Охридски“ въведе по негова инициатива. Проф. Бакалов беше изключително широко скроен човек, винаги открит към различното мнение, отличаваеше се с проницателност и огромна ерудиция. За мен общуването с него, било в заместник-ректорския кабинет, било на чаша кафе, винаги представляваше неповторимо интелектуално удоволствие.

Въпросът за секуларизацията е значим, защото е лакмусова хартия, която маркира типологичните различия между християнската цивилизация на Запада и мюсюлманската цивилизация на Изтока.

В християнската традиция църквата и държавата винаги са били две обособени институции. Една или друга степен на преплитане е съществувала по време на Средновековието. Имало е моменти на църковно надмощие, когато на Запад империята се е превръщала в оръдие на църквата, но въпреки това папата никога не е обединявал в ръцете си духовния авторитет и светската власт, нито пък императорът се е превръщал във формален глава на църквата. Една от причините за това е, че западното християнство е изминало четиривековен път до превръщането си в държавна религия на Римската империя в управлението на император Теодосий I (379–395 сл. Хр.).

В исляма подобна институционална раздалеченост не съществува. С преселението си (хиджра) от Мека в Медина арабският пророк поема държавническа функция, превръща се в пророк и държавник. Неговите наследници, халифите, обединяват в себе си политическата и духовната власт. Същевременно в исляма не се оформя духовна институция, подобна на християнската църква. Всички мюсюлмани, независимо от общественото си положение, са равноправни членове на ислямската общност (умма), която не познава йерархична структура, каквато е църковният клир.

Пророкът Мухаммад, възседнал крилатото муле Бурак, на път от Мека за Ерусалим. Миниатюра от ръкопис, пазен в Парижката национална библиотека

Основният признак на западната секуларизация е отделянето на църквата от държавата, което начева с Реформацията през XV в. и довежда до откъсването на църковната институция от държавните дела. В исляма подобно обособяване на духовното от светското е невъзможно поради факта, че там никога не е съществувала двойственост на институциите, подобна на дихотомията църква/империя в западната традиция.

И пак във връзка с горния въпрос: не са ли секуларизацията и фундаментализмът врагове, които си приличат? Не са ли и двете рожба на модернизма? Не са ли явления неразделни, макар и диаметрално противоположни?

Въпросът Ви е основателен. Отговорът е свързан с изпълнените с противоречия и цивилизационно напрежение отношения между Изтока и Запада от началото на XIX в. насам. Египетската кампания на Наполеон Бонапарт (1798–1801) и осъзнаването на задълбочаващото се изоставане на ислямския Изток от технологичната цивилизация на Запада дават начало на движение за реформиране на исляма. В рамките на това движение не липсват тенденции към секуларизация, които са добре доловими, да речем, в движението на арабския национализъм през втората половина на XX в. Проблемът е, че реформаторските програми най-често се осъществяват от школувани на Запад политически елити, които по-скоро механично пренасят западния опит на ислямска почва. Това създава напрежение и поражда енергия на отговора, която избликва в призивите към завръщане към началата на исляма, към духовно преобразяване чрез възстановяването на неизопачените принципи на религията от времето на пророка и праведните предци (ас-салаф ас-салих). Тъкмо тези призови биват окачествявани със станалите мо-

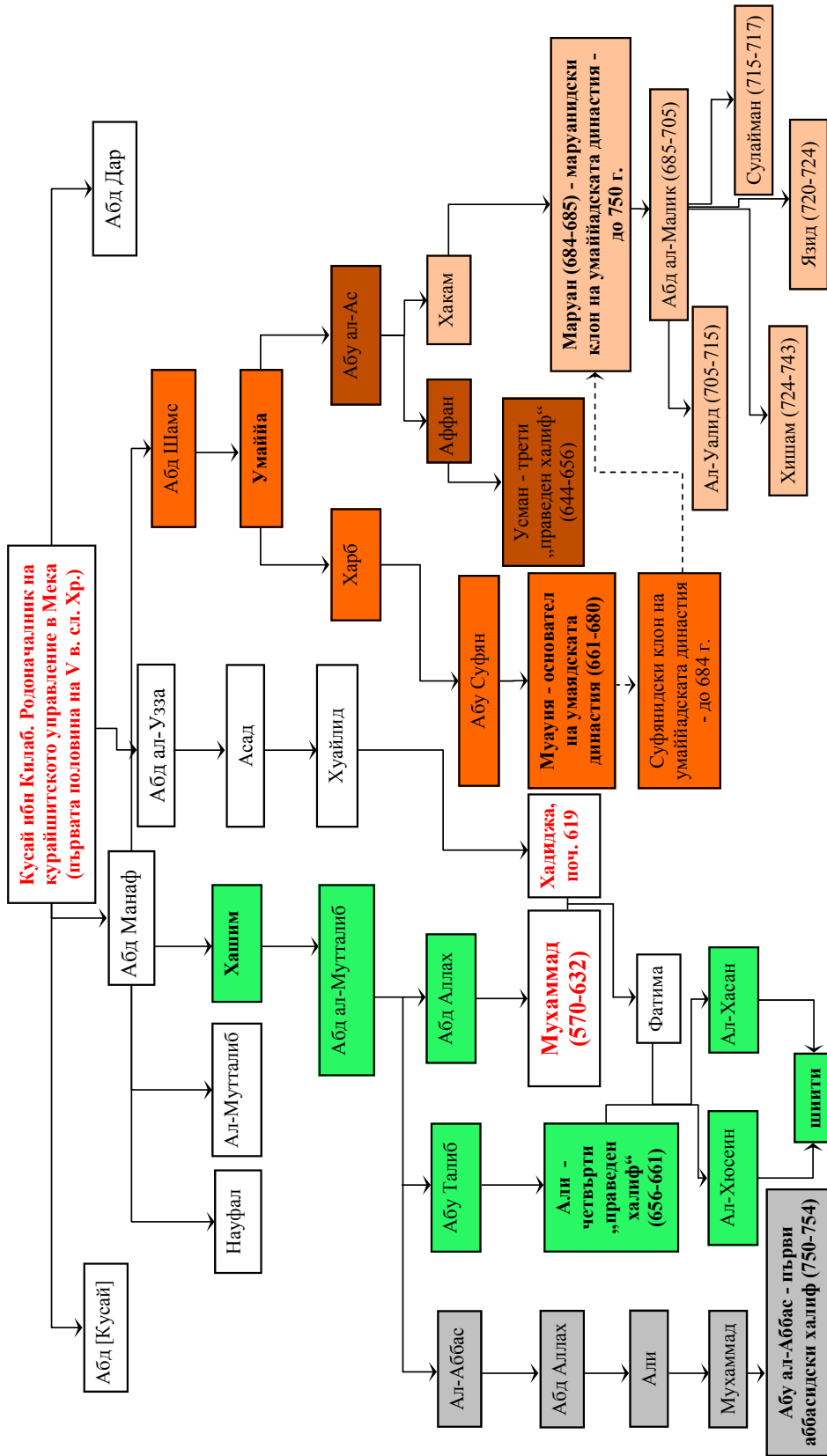
дерни през втората половина на XX в. термини „фундаментализъм“ и „салафизъм“.

Така очертаното напрежение между полярните представи за модернизацията по западен образец и завръщането към началата на исляма позволява да разгледаме секуларизацията и фундаментализма като диалектическа двойка, като „борба и единство на противоположностите“, както беше прието да се казва в рамките на марксистическото обществознание.

Според Вас възможна ли е „ислямска секуларизация“?

Мисля че да. Но пътят към нея е труден, пък и терминът „секуларизация“ надали е уместен. Струва ми се, че мюсюлманите трябва да преосмислят ролята на религиозния закон (шариата) в своя живот. Понастоящем шариатът се припокрива с разбирането за религия (дийн) и по този начин предпоставя божията юрисдикция като единствената възможна система от правни норми, морално-етични принципи и поведенчески правила, която регулира битието като цяло, но и живота на отделния мюсюлманин във всичките му мислими отношения. Шариатските норми се извеждат чрез херменевтични похвати, утвърдени още при възникването на класическите правни школи в исляма през IX–X в. сл. Хр. Пътят към реформирането на исляма според мен минава през един мъчителен и продължителен процес на отдръпване от шариата. Казвам „мъчителен“, защото поне засега този процес е свързан със сериозни проблеми, като например опита на салафизма за отхвърляне на „подражанието“ (таклид) на класическите школки авторитети и тяхната правна херменевтика. В резултат от това отхвърляне се наблюдава процес, известен като „фрагментация на религиозния авторитет“. Иначе казано, появяват се радикални идеолози на салафизма като Усама бин Ладин или Абу Бакр ал-Багдади,

Родословие на арабския пророк и първите халифи

които подлагат основополагащите принципи на исляма на собствена интерпретация и извеждат правни норми по начини, които до средата на ХХ в. са били методологично неприемливи. Виждате, че липсата на методологично единство, отхвърлянето на утвърдените научни авторитети води до опасни социални и политически последици.

Но салафизмът е само едната страна на медала. От друга страна съществуват либерални мислители като сирийския философ и богослов Мухаммад Шахрур. Той се опитва да въведе в употреба нови принципи на кораничната екзегетика, които допускат либерално преосмисляне на редица закостенели норми, като например смъртното наказание за прелюбодейството в исляма. Шахрур застъпва тезата, че шариатът е правна рамка, която определя само горната граница на наказанието за прелюбодейците – убиване с камъни (*раджм*). Тази норма, макар и исторически валидна за времето на пророка, трябва да бъде преразгледана в наши дни и заменена с далеч по-леко наказание.

Друг либерален път за рамкиране на шариатските норми минава през преосмислянето на теорията за отмяната (*наسخ*) на по-ранни знамения в Корана от по-късни такива. По силата на тази вековна теория знаменията, които повеляват война (*джихад*) с друговерците, са най-късни и поради това „отменящи“ (*насих*) по отношение на по-ранните миролюбиви знамения в Корана. Отказът от теорията за *наسخ* със сигурност ще даде възможност за модерно преосмисляне на редица коранични норми, макар че, разбира се, сам по себе си той не изключва и възможността от радикални салафитски реинтерпретации.

В едно свое интервю споменавате, че ислямската идентичност е общностно-религиозна и не е географски фиксирана. Как се гради тогава дър-

жавно устройство и доколко то е доминирано от религията?

Действително застъпвам такава теза, когато говоря за феномена на Ислямска държава в Ирак и Леванта (ИДИЛ). Уммата е надтериториална религиозна общност, която се простира навсякъде, където има мюсюлмани. Водач на уммата е повелителят на правоверните или халифът. Разширяването на уммата се осъществява чрез една, ако мога да я нарека „пулсираща“, концепция за преселението (*хиджра*). От една страна, всички правоверни са длъжни да се съберат в територията, която се намира под властта на техния повелител, халифа. Това е свиването на пулсацията. От друга страна, под властта на халифа правоверните се организират, така че да предприемат *хиджра* в „дома на неверието“ или „дома на войната“, както мюсюлманските богослови означават земите извън политическия контрол на общността. Това разгръщане на пулсацията представлява експанзия на уммата, която не е ограничена от географски рамки. Виждате, че тази представа за държавността е изцяло подчинена на принципите на религията и нейната традиция, зададена от пророка и първите халифи.

Проф. Павлович, Вие твърдите, че разликите между суннити и шиити са абсолютно непреодолими. Конфликтът датира от 656 г. и разривът е между родственика на Пророка – Али и несъгласните той да управлява уммата. Няма ли развитие оттогава насам?

Традиционният разказ за събитията гласи, че в управлението на четвъртия халиф, Али ибн Аби Талиб (упр. 656–661), който е братовчед на пророка и съпруг на дъщеря му, Фатима, се разиграват съдбовни събития, които западната историография означава с термина „първа гражданска война“. Изборът на Али за халиф не е приет от любимата съпруга на проро-

ка, Аиша, която повежда бунт, завършил през декември 656 г. с кръвопролитната „битка при камилата“ близо до гр. Басра в Южен Ирак. Аиша е победена, ала в сражението загиват хиляди мюсюлмани и голяма част от отговорността за братоубийствения конфликт пада върху Али и неговите последователи.

По-опасен за Али се оказва управителят на Сирия и Палестина, Муауия, който е син на последния езически предводител на Мека, Абу Суфян ибн Харб. Муауия не признава избора на Али за халиф и през пролетта на 657 г. потегля начело на войска от свои последователи към Ирак, където Али междуременно е преместил столицата на халифата. Али на свой ред поема към Сирия и двете войски се сблъскват в кървава битка в местността Сиффин, на северозапад от днешна Ракка в Сирия. Сражението продължава цели десет дни в края на юли 657 г. Двете войски понасят огромни загуби и в край-

на сметка Али приема предложението на Муауия за прекратяване на битката, въпреки че към края ѝ привържениците на Али имат забележимо надмощие. Решението на Али води до разцепление в неговия лагер: от войската му се откъсва голяма група несъгласни с прекратяването на битката, които стават известни като „хариджити“ (отцепници). През януари 661 г. двама хариджити причакват Али в джамията на град Куфа в Централен Ирак и му нанасят смъртоносни рани в главата. Халифът издъхва на следващия ден.

Историчността на този разказ не може да бъде удостоверена, но, ако за миг заедно с всички мюсюлмани я приемем за несъмнена, можем да признаем битката при Сиффин за вододелно събитие, в резултат от което уммата се разцепва на три партии. Последователите на Муауия оформят група, която с течение на времето ще стане известна като „хора на традицията и общността“ или „суннити“. Хората на Али ще станат известни като „шиити“, а пък отцепилите се от тях са „хариджити“. Исторически противоречията между трите групи се задълбочават. Всяка от тях изработва своя идентичност, като отхвърля основополагащите принципи на останалите. Шиитите смятат, че Али е трябвало да стане халиф веднага след смъртта на Мухаммад и, следователно, че първите трима халифи, управлявали преди Али, са узурпатори. Те обвиняват третия халиф, Усман (упр. 644–656), че, предприемайки регистрацията на Корана, е отстранил от него редица стихове, които потвърждават правото на Али да оглави уммата непосредствено след смъртта на Мухаммад. В своя полза шиитите разпространяват и редица пророчески изказвания (хадиси), най-известното от които е „На когото съм господар, Али му е господар“ (ман кунту маулаху Алийюн маулаху). Присъща на шиизма е представата за водача, когото те наричат „имам“, като същество, надарено

със свръхчовешки способности като всезнание и безгрешност. При някои „крайни“ групировки (гулат) имамът е възплъщение на Бог и по своята природа стои над пророка Мухаммад.

Суннитите на свой ред отхвърлят тези представи. През VIII в. те не признават Али за законен халиф, но през IX в. правят опит да се сближат с шиитите. Този опит намира политически израз в учението за „праведния халифат“, по силата на което суннитите признават Али за четвърти „праведен“ халиф, редом с Абу Бакр (упр. 632–634), Умар (упр. 634–644) и Усман (упр. 644–656). Въпреки че някои умерени шиити като зайдитите (каквито са хусите в днешен Йемен) признават Абу Бакр и Умар за законни управници, преобладаващата част от шиитите остава враждебна на суннитите. Всяка от двете групи обявява своите противници за „неверници“, което, разбира се, осуетява възможността за какъвто и да било диалог. Гражданската война в днешен Йемен, в която хусите-шиити, подкрепяни от Иран, се сражават срещу суннитите, подкрепяни от Саудитска Арабия, е илюстрация за непреодолимите догматични и политически противоречия между двете партии.

Съществува ли разграничение между шиити и алевити (къзълбаша), които и днес населяват голяма част от Балканите?

Алевитите, известни още с името къзълбаша, представляват забележителен исторически и културен феномен. Корените на тяхното учение вероятно възхождат към предислямски Иран, където в края на V – началото на VI в. сл. Хр. за кратко време се възцарява егалитаристичният култ на маздаизма. Този култ впоследствие подхранва движението на хорамитите в селските райони на Централен и Северозападен Иран. Хорамитите вярват, че Бог се проявява чрез пророка

Мухаммад, братовчед му, Али, и един от Сподвижниците на пророка, Салман ал-Фариси, който е от персийски произход. Обожествяването на Али и единадесет имами от неговото потекло е характерно за учението на къзълбашите – крайни шиитски групи, които се появяват в Анадола и Кюрдистан след края на XIII в. сл. Хр. Къзълбашите изиграват важна роля в победата на сефевидската революция в Иран в началото на XVI в. и стават военен гръбнак на Сефевидската империя. Крайните им възгледи, сред които обожествяването на сефевидския имам-шах, в течение на XVI в. влизат в противоречие със стремежа на сефевидските владетели да спечелят симпатиите на по-умереното шиитско мнозинство в Иран. В крайна сметка шах Аббас I (упр. 1597–1629) скъсва с къзълбашите и ги подлага на гонения. Мнозина от тях се преселват в земите на Османската империя и постепенно достигат до

Пиршество в двореца на шах Аббас I (упр. 1588–1629)

нейните покрайнини, включително до България.

В своите възгледи за имама като възплъщение на Бог алевитите се отдалечават значително от традиционните шиитски представи, които не допускат обожествяването на никое човешко същество. Заедно с това появата на такива крайни учения в шиизма не е учудваща, доколкото всички шиити виждат в имама водач, който по редица свои особености се откъсва от човешкото и се родее с божественото. Алевитите се отличават от шиитите и суннитите и по това, че не се придържат към един от главните стълбове на исляма – задължението за извършване на пет всекидневни молитви.

В книгите си отделяте внимание на статута на жената в исляма. В Корана никъде не е казано, че жените трябва да се забуват, а в хадисите се твърди,

че Мохамед забувва своите съпруги – откъде идва традицията?

Засягате много важна тема, за която вече загатвах, когато говорих за думата „калала“ в Корана. Приема се, че Коранът е водещият източник на мюсюлманското право, ала на практика се оказва, че основополагащи ислямски норми в областта на правото, морала и ежедневието не са определени в Корана. Вземете петте дневни молитви: нито броят им, нито начинът на извършване са споменати в Корана. Същото се отнася до убиването на прелюбодейците с камъни – достигналият до нас текст на Корана никъде не споменава това жестоко наказание. Или пък забраната за употреба на опияняващи напитки (хамр) – в Корана се препоръчва виното да бъде отбягвано, но не е наложена категорична забрана за неговата употреба.

В правото си сте да повдигате въпроса за забуването на жената в исляма. Ма-

кар че Коранът употребява редица думи, означаващи „було“, и препоръчва на жените да спазват приличие в облеклото си, той не съдържа текстове, които повеляват на мюсюлманката да се забулва по начина, който ни е добре познат от днешния арабски и ислямски свят.

Както преобладаващата част от мюсюлманското право, забулването на жената се извежда от преданията (хадиси) за думите, делата и мълчаливото одобрение на пророка, които оформят неговата сунна, което ще рече нормативна практика. Забулването се свързва с няколко предания за три от жените на Мухаммад: Аиша, за която пророкът се жени през 619 г.; Сауда, която той взема за жена през същата година; и надменната и чувствена красавица Зайнаб, отпървом негова снаха, а от 626 г. – негова съпруга. Въпросът за

забулването на жените в исляма е разгледан задълбочено от доц. Галина Евстатиева в хабилитационния ѝ труд „Ислямът и забулването на жените в арабския свят“, публикуван като отделна монография през 2016 г.

Както личи от горните примери, Коранът и сунната са два самостоятелни текстови корпуса, между които често съществува смислово напрежение. То загатва, че двата корпуса са възникнали в различни исторически контексти. Изследването на въпроса за „калала“, както и на забулването на жената в исляма, ни навежда на мисълта, че основополагащите правни норми в исляма са вторични по отношение на Корана. Разпространението на съответните нормативни „пророчески“ хадиси е дело на учените от VIII–IX в. сл. Хр., мнозина от които са

Пророкът Мухаммад се среща с двама пророци по време на нощното пътешествие до седмото небе. Миниатюра от ръкопис, пазен в Парижката национална библиотека

Джамията ал-Акса в Ерусалим, която представлява най-старият архитектурен паметник в исляма, построен от халифа Абд ал-Малик ибн Маруан (упр. 675 – 705)

приобщени (мауали) от персийски произход. Техните усилия са насочени към отстраняването на смисловите неясноти в кораничния текст, който през VII в. явно е съществувал под формата на текстови откъси (перикопи), използвани от арабите за литургични цели. Трудно е да се каже какво точно е дало тласък на превръщането на тези перикопи в канонично писание към края на VII в. сл. Хр., но, мисля си, след като попадат в Месопотамия, завоевателите са се изправили пред необходимостта да посрещнат предизвикателството на сблъсъка с много по-напредналите култури на Византия и Персия. За да го направят, им се налага да изработят своя идентичност, а това, в пълно съответствие с религиозните традиции на Късната античност, става чрез свещено писание – Коран, и пророческа фигура – Мухаммад. Но ако Коранът стъпва на монотеистичната традиция, в досег с която завоевателите се намират

още от началния етап на проникването си в Северна Арабия и Месопотамия, преданията за пророка са по-късен осмислящ и историзиращ конструкт, който не може да бъде датиран преди 700 г. сл. Хр. С това не искам да отрека съществуването на Мухаммад като историческа личност, а само отбелязвам, че действителните факти от неговия живот са загубили своите исторически очертания зад булото на по-късните концептуализации.

Изкушавам се да Ви попитам и за друга една от темите на деня – за създадената в Сирия и Ирак през 2014 г. „Ислямска държава“. В много аспекти тя действаше като работник на Саудитска Арабия. Впоследствие се откъсна, за работи самостоятелно и от световните медии изтече информация, че повечето ислямски държави не я подкрепят, а получи подкрепа от някои западни държави. Как си го обяснявате?

Ислямска държава черпи жизнени сокове от фундаменталистката идея за възраждане на халифата и възобновяване на хиджрата-джихад срещу неверниците. В догматичен план ИДИЛ споделя ухабитските принципи на Саудитска Арабия и Катар. Възникването на ИДИЛ през 2014 г. даде на тези две държави илюзорната увереност, че подпомагайки ИДИЛ, те ще могат да вклинят своите интереси в Ирак и Сирия в ущърб на управляващите там шиитски групи – дванадесетниците в Ирак и алауитите в Сирия. Но ИДИЛ бързо пое по свой път и показва нежелание да се подчинява на чуждестранните си ментори. От друга страна, западните държави се впуснаха да подкрепят различни опозиционни сили в Сирия, без да са наясно с политическата и религиозната им ориентация. Така се стигна до въоръжаване на фундаменталистки настроени групи, които нямаха нито идеологически, нито търговски скрупули да продават оръжието си на ИДИЛ. Срещал съм твърдения, че дори режимът на Башар ал-Асад в търсене на твърда валута е търгувал с различни фундаменталистки групи, предоставяйки им военно оборудване. Кюрдите на свой ред също търгуват с противниците си. Оказва се, че районът на Сирия и Ирак е плетеница от противоречиви религиозни и етнически интереси, единственият обединяващ фактор сред които е взаимноизгодната търговия. За съжаление, Западът не си даде сметка за тези реалности, когато взе необмисленото решение за намеса в Близкия изток след началото на Арабската пролет.

Щом заговорихме за „Ислямска държава“ не може да не попитам и за бежанците, които масово започнаха да заливат Европа именно след провъзгласяването на ИД и част от които неизбежно минават през България. Преди векове подобна инвазия на номади доведе до залеза на две големи импе-

рии – на Босфора и в Иран. Как окачествяват това явление – като нова „хиджра“, ново велико преселение-завоевание или...?

Според мен действително можем да говорим за импулс, подобен на оня, който е повел номадите от Арабския полуостров в тяхното преселение на север в течение на VII в. сл. Хр. Въпреки че не смятам, че повечето бежанци от района на Близкия изток осмислят идването си в Европа като хиджра, не изключвам то да бе насърчено или дори провокирано от ИДИЛ, доколкото началото му съвпадна с възникването на тази политическа структура. Дали миграцията на милиони бежанци в Европа ще се превърне в „преселение-завоевание“ предстои да видим. Въпросът е в това дали преселниците ще встъпят в диалог с приемащите ги общества в Европа и ще приемат техните основополагащи ценности като господството на закона, демократичната светска държава и равноправието на половете, или, напротив, ще се опитат да наложат антисекуларни, религиозно-ексклузивистични и патриархалистични ценности.

Според мен в момента Западът губи част от християнските си ценности, свързани с идентичността – говорим за мултикултурализъм. Нещо повече – всяка проява на идентичност се смята за политически некоректно действие. А на Изток на практика една фундаменталистка идеология се оказва здрава основа на духовния фронт, която при това печели привърженици от модерните мултикултни общества. Или се лъжа?

Западът се намира в процес на търсене на идентичност. Историята на двадесети век по чудовищен начин разкри недъзите на национализма и националната държава, които в епохата на Реформацията и Просвещението и особено след Френската революция замениха имперската

Най-старото минаре в Омеядската джамия в Дамаск, построено около 715 г.

ята на политическата коректност!). Отричайки „есенцията“, ние превръщаме „разбирането“ си за историята и обществото в словесна черупка, лишена от вътрешен смисъл; въставайки срещу общността на ценностите и волята на мнозинството се отказваме от принципите на демократичната и правова държава в угода на себичните прищевки на индивида, разграждаме обществената тъкан, без да предлагаме алтернативна спойка, която да предотврати взривообразното разбягване на нехаещи една за друга, а често и взаимно враждебни, монади. Човекът обаче е социално същество и ценностната празнина вероятно ще бъде запълнена от външни за европейските общества системи, като например мамещото със своя егалитаризъм учение за уммата.

идея, положена върху религиозната идентичност. В опита си да избегне ново подхлъзване към идеологията на груповата изключителност Западът отхвърля „есенциализиращите“ учения и политически практики. Мултикултурализмът има за цел да защити интересите на различните обществени групи, независимо от техния произход, историко-културна конституция и демографска тежест, и по този начин да осигури обществена хармония. Мрачната страна на тази система е, че, ако бъде доведена до крайност, тя се изражда в абсолютно релативиране на ценностите, които се свиват до микрокосмоса на малцинствените групи, а в крайна сметка и на отделния индивид (вижте само вакханали-

Попаднах на едно предаване по телевизията, което се казва „Въпрос на гледна точка“. Там Вашият учител, проф. Йордан Пеев, аргументирано защитаваше тезата, че страховете на европейците от ислямизирането на стария континент са неоправдани. Каква е Вашата гледна точка по отношение на тези опасения?

В споменатото от Вас интервю професор Пеев изхожда от идеята, че юдаизмът, християнството и ислямът са „религии-сестри“, между които няма значими цивилизационни различия. В най-общ план нещата стоят точно така: и трите религии следват монотеизма, и трите споделят общ корпус от религиозни преда-

ния. Но, както се казва, „дяволът се крие в подробностите“. За исляма християнската представа за триединния Бог е неверие (*куфр*) и многобожие (*ширк*). Този принцип е ясно заявен в Коран 5:73 като думи на самия Иисус Христос: „Неверници станаха онези, които казаха: „Аллах, това е третият от Троицата“. А няма друг бог освен единствения Бог. И ако не престанат да говорят това, болезнено мъчение ще сполети неверниците“ (превод Цв. Теофанов). Има го и в други коранични знамения – 5:72, 9:30–31, 17:111, 25:2. Несъмнено мюсюлманите почитат Иисус Христос, но по свой ислямски начин. За тях той е само човек, но не и част от триединния Бог. Виждаме, че за исляма съвременното състояние на християните е греховна отпадналост от монотеизма и те трябва да бъдат убедени да се поправят. Ето и още една прилика, която всъщност е основно различие: също както християнството ислямът познава историята за прогонването на Адам и Ева от рая, но не работи с представата за грехопадението. Оттук следва, че ислямът не вижда в Иисус Христос изкупителя на човешките грехове, а тази представа, знаем, е централна за християнската теология.

Допускам, че професор Пеев изхожда и от застъпваната от него идея за „комшулука“. Така както мюсюлманите и християните са намерили начин да съжителстват по комшийски в България, би трябвало да е възможно те да стъпят по пътя на разбирателството и взаимното уважение в Европа. За мен това е възможен сценарий, който не включва непременно „ислямизация“ на Стария свят. Същевременно трябва да си даваме сметка за съществуването на различия. По време на османския период българите са имали своя религиозна и народностна идентичност, която им е позволила да изработят начини на взаимодействие със завоевателите при запазване на българщината. За разлика от това

днешна Европа е лишена от позитивна идентичност. Доскорошните идентичности структури са разградени, а на тяхно място не са изградени нови поради принципния отказ от подобен градеж. Както казах в отговора си на предния въпрос, става дума за концептуален вакуум, който, боя се, пряко нашата воля ще бъде запълнен от външна идентичност.

Какво всъщност прави мюсюлманската идентичност толкова устойчива?

Преди всичко представата на исляма, че той е последната религия, дадена от Бог на хората, а Мухаммад – завършителят и осъществителят на всички предходни пророчества (хатам ан-набийин). В рамките на тази представа ислямът изгражда стройна схема за историята на човечеството като последователност от пророчества: първият пророк е Адам, последният – Мухаммад. Характерно за тези последователни пророчества е, че те са единосъщни, което ще рече, че всяко от тях представлява ислям.

Но защо точно ислям, а не християнство или юдаизъм?

Защото монотеистичните общности преди мюсюлманската умма постепенно са отпаднали от религията на своите пророци, докато ислямът я е съхранил в първоначалния ѝ неопорочен вид. Според ислямската представа например проповедта на Иисус Христос не се е различавала по своята природа от по-късната проповед на арабския пророк, доколкото и двете представляват откровението от Бог, което Той дава на всичките Си пророци. Само че Църквата постепенно е изопачила това учение. Най-вече тя е накарала християните да почитат Иисус Христос като Бог и да забравят, че той, както и Мухаммад, е всъщност само човек.

Като изпраща Мухаммад да завърши всички предшестваци го пророчества –

а те са десетки, може би стотици – Бог възлага на плещите на уммата невиджана дотогава отговорност. Тя трябва да покаже на юдеите и християните в какво точно грешат, да ги приобщи към себе си и така да им помогне да избегнат Божието наказание, което ще ги сполети заради греховното им отпадане от първоначалния монотеизъм. Оказва се, че виждането за собственото съвършенство, зададено от Бог, е водещ принцип на мюсюлманската идентичност. Ясно е, че всяко отдръпване от основополагащите принципи на исляма би означавало поемане по гибелния път на предишните общности, а оттам – предизвикване на Божието възмездие. Приобщаването към тези общности, а Западът се мисли тъкмо като християнски топос, е, разбира се, невъзможно, защото то би означавало отстъпване от ясно начертания от Бог път. Ала присъединяването на юдеите, християните и езичниците към исляма има душеспасителна функция: то дава път към спечелването на Божията благодат както от приобщаващите, така и от приобщените.

През последните три години Ви достигнахте върховете на академичната кариера: през 2015 г. Ви бе присъдена научната степен „доктор на филологическите науки“, през 2017 г. – академичната длъжност „професор“. А какво беше началото? Завършили сте специалност „История“ в Багдадския университет. Кое или кой провокира интереса Ви към историята и защо в Багдадския университет?

В моето семейство историческата наука винаги е била на почит. Дядо ми по майчина линия и майка ми, Елисавета, са историци по образование. В училище историята бе любимият ми предмет. Не си спомням някога да съм се съмнявал, че искам да се занимавам с история. Колкото

доученето ми в Багдад, голяма роля изигра съдбата. Когато бях приет за студент през 1986 г., баща ми замина за четири години в Багдад като представител на държавната фирма „Биоинвест“. От тогавашния Съвет за висше образование ми разрешиха да следвам история в Багдад и така попаднах първо в Института за чуждестранни студенти, а после – в Историческия факултет на Багдадския университет. С радост отидох в Ирак, защото обичам да уча езици. Но арабският език се оказа огромно предизвикателство за мен. Трябва да благодаря на майки си, която непрекъснато ме подкрепяше, а в случаи на малодушие от моя страна проявяваше непоколебима родителска твърдост. Спомням си, че, когато след Института за чуждестранни студенти през 1987 г. попаднах в първи курс на специалност „История“ в Багдадския университет, се изправих пред обезсърчаващи трудности. Изучавахме история на арабите преди исляма, а нейният гръбнак, предислямската поезия, е езиково тресавище, в което затъват дори школуваните носители на езика. Бях на път да се откажа и да се върна в България, но майка ми ми „скръцна със зъби“ и изобщо не се поддаде на моите увещания. Тогава разбрах, че връщане назад няма, че всичко се постига с воля и упоритост. Така арабският език и историята на исляма се превърнаха в мое призвание.

В крайна сметка усилията ми се оправдаха. Получих ключ към съкровищницата на арабо-мюсюлманската култура, която е недостъпна без тънкото познаване на арабския език. Всеки арабист ще потвърди, че научаването на арабския език дава възможност за запознанство с гигантски книжовен корпус, възникнал в течение на последните тринадесет столетия. Но също така ще ви каже, че арабистът е лишен от сладостите на „студентския живот“.

Бихте ли казали няколко думи за Катедрата по арабистика и семитология, в която преподавате.

Катедрата започва живота си през 1974 г. като специалност „Арабистика“ в Центъра по източни езици и култури, който по онова време има статута на катедра към Факултета по класически и нови филологии (ФКНФ) на СУ „Св. Климент Охридски“. През 2000 г. специалност „Арабистика“ е преобразувана в Катедра по арабистика и семитология към ФКНФ. Основатели на Катедрата са големите български арабисти Пенка Самсарева, Йордан Пеев и Цветан Теофанов, които работят в областите на езикознанието, историята и литературознанието. Едно от най-значимите постижения на Катедрата е извършеният от професор Теофанов превод на Корана на български език. Той е първият превод на свещената книга на исляма от професионален арабист с дълбоки познания по историята, културата и литературата на арабите. Професор Самсарева е известна със задълбочените си проучвания по арабско езикознание, а пък професор Пеев е специалист по съвременен ислям и отношенията християнство-ислям. В течение на дълги години е преподавал в Колежа на Европа в Брюж, което е голямо признание за неговите научни качества. Носител е на наградата „Шарджа“ на ЮНЕСКО за постижения в областта на арабската култура.

Сега Катедрата обучава студенти в трите образователни степени – бакалавър, магистър и доктор. С гордост мога да кажа, че студентите, които завършват при нас, имат отлична езикова подготовка, както и задълбочени познания по историята и културата на арабите и исляма. Част от тях се реализират в държавните институции, други работят в неправителствени организации или търговско ориентирани дружества.

И накрая да задам въпроса, който отправям към всички гости на нашето списание „Път“. То се издава във връзка с два похода, които ежегодно провеждаме: „По стъпките на четата на Таньо войвода“ и „По пътя на Бедреддин“ и с конкурсите за есе и рисунка на историческа тема. Вие като преподавател как смятате, тази културно-образователна форма подходяща ли е за възпитанието на съвременния млад човек?

Приветствам вашата идея за приобщаване на младите хора към историческото познание. Прекият досег с историята може да даде подтик към единение с нея, да я превърне в житейско призвание. Особено присърце ми е вашето начинание с конкурсите за есе и рисунка. То сближава с книжовността младите хора, които един ден ще стъпят по пътя на науката. Съставянето на текст е сътворяване на действителност, която изразява уникалната същност на всяко човешко същество. За разлика от празното говорене, за което стана дума в началото на нашето интервю, истинската реч е битийно уплътнение; тя е изтъкана не от думи-звукове, които са само опосредстващи препращания, а от думи-същности, които по тайнствен път, без посредник, ни съединяват с историята. Изкуството на историка, който е длъжен да чувства словото, е чрез плътното говорене да проникне зад булото на привидностите, да назове същностите, да възвърне на думите способността за материално въздействие, която са имали преди да олекнат откъм непосредственост. Битийната тежест на словото е ясно открояна в езиците на юдеите и арабите: на иврит „давар“ означава „дума“ и „предмет“, а пък на арабски „каллама“ означава „говоря“ и „ранявам“. Говоренето за историята, значи, е заговаряне на същностите.

КЪЗЪЛБАШИ

Павел Павлович

Къзълбашите са може би най-забележителната етно-конфесионална общност в България. Религиозната им система е белязана от особености, които в най-общ план ги причисляват към ислямската религия, но същевременно ги отдалечават от вярванията и практиките на преобладаващата част от мюсюлманите – сунити и шиити – и ги превръщат в малцинствена хетеродоксна група.

През последните десетилетия къзълбашите се радват на нестихващ интерес от страна на български и чуждестранни учени – историци, етнологични, антрополози и фолклористи. В рамките на една ограничена по обем научно-популярна статия е невъзможно да се направи изчерпателен преглед на огромния корпус от книжнина по темата. Сред българските учени, които се занимават с нея, е Любомир Миков. Той е посветил многобройни публикации на култовата архитектура и културно-историческото наследство на българските къзълбаши. В своята обширна монография „Неортодоксалният ислям в българските земи. Минало и съвременност“, издадена през 2011 г., Невена Граматикова разглежда произхода, историята, вярванията и обичаите на къзълбашите в българските земи. Темата е засегната от различни гледни точки и в публикациите на Антонина Желязкова, Елена Грозданова, Катерина Венедикова, Росица Градева, Светлана Иванова и Страшимир Димитров.

Следващите редове представляват кратък преглед на предисторията и ранната история на къзълбашите и някои аспекти на тяхното религиозно учение в периода от средата на VIII в. до края на XVI в. сл. Хр. Изложението, което е ориентирано главно към младежката аудитория на списание „Път“, стъпва върху посочените в увода и библиографията печатни и електронни публикации. В статията застъпвам тезата, че

Монголска миниатюра с пророка Мухаммад и братовчед му Али ибн Аби Талиб

корените на къзълбашката хетеродоксия възхождат към традицията на маздаитите и хорамитите в Иран. Проследявам накратко разпространението на къзълбашите/алевити в Сирия, както и приноса им за възшествието на сефевидската династия в Иран. Спирам се на отликите на къзълбашкото учение от утвърдените принципи на шиизма, които довеждат до разрыв с късните сефевиди, които се ориентират към принципите на умерения шиизъм и в края на XVI в. сл. Хр. предприемат мащабни гонения срещу къзълбашите.

Мъчителни колебания и обезсърчаваща нерешителност у мен предизвиква транслитерацията на имената на хора, местности и конфесионални групи. Главните участници в събитията, описани в статията, са от персийски, тюркски, а понякога и от арабски произход; те обитават и кръстосват земите на Турция, Ирак и Иран в течение на почти цяло хилядолетие. Този географски и хронологичен размах на изследователското поле лишава историка от възможността да следва

общии принципи на транслитерация, а значи и да бъде еднакво коректен към всеки от различните начини на произношение на едни и същи имена. Опитал съм се да се придържам към фонетичните особености на езиковите общности, към които принадлежат историческите личности, за които става дума в статията, но си давам сметка, че в много случаи знанията ми на арабист вероятно са ме подвели към неточности и грешки в транслитерацията.

Откъде произхожда наименованието „къзълбаши“

Названието „къзълбаши“ идва от османотурския език и означава „аленоглави“. Прозвището се дължи на дванадесетте червени ивици, които къзълбашите пришиват към чалмите си. Числовата символика е свързана с учението на шиитите-дванадесетници (*исна ашариййа*), които почитат дванадесет имами. Първият от тях е братовчедът на пророка Мухаммад, Али ибн Аби Талиб (убит 661 г.), а последният е скритият имам, Мухаммад ал-Махди, който изчезва в Централен Ирак през 874 г. Шиитите вярват, че ал-Махди не е умрял и един ден ще се появи, за да възвести идването на Страшния съд.

Корени на къзълбашкото учение

Червеният цвят на чалмите дава повод на някои учени да търсят корените на къзълбашкото учение в традицията на хорамитите, които обитавали селските местности на Централен и Северозападен Иран (VIII–XII в.) и били известни с това, че носели червени шапки и червено облекло. Хорамитите представлявали част от крайните шиити (*гулат*). Името им идва от персийската дума „хоррам-дийнан“ (религията на веселието). Най-известният им водач бил Бабек Хорамдийн

Али ибн Аби Талиб, братовчед на пророка Мухаммад

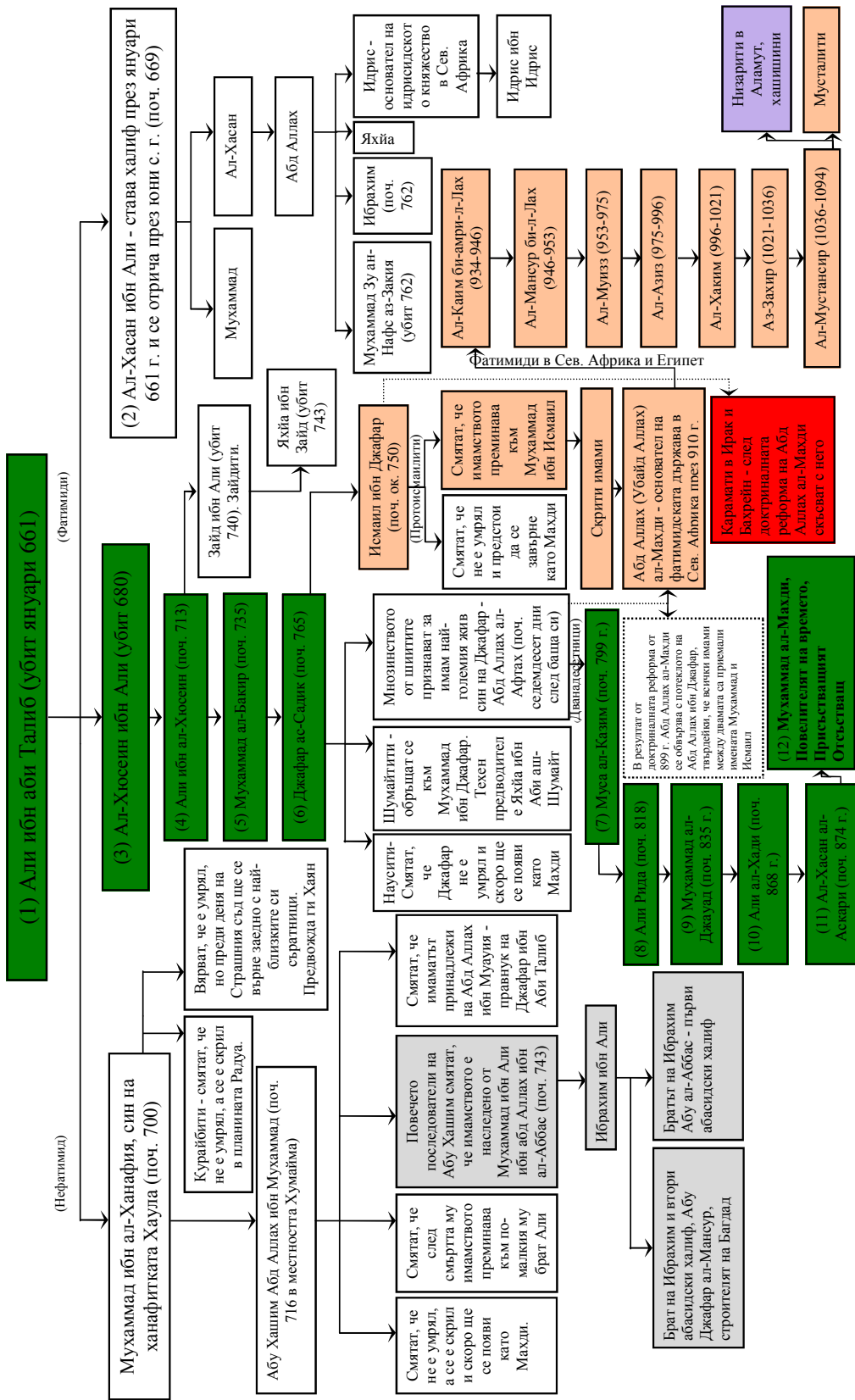
(798–838), който повече от 20 години (816–837) предвождал антиарабско въстание в Азербайджан.

Учението на хорамитите се свързва с традициите на зороастрийската секта на маздаитите в Персия от края на V, началото на VI в. сл. Хр. Подобно на зороастрийците хорамитите почитали космическите принципи на светлината и тъмнината. Вярвали, че божествената природа може да се всели в човешката (*хулул, танасух*) в лицето на пророците и водачите на общността, както и в завръщането и прераждането на душата след смъртта на тялото (*раджа, танасух ал-аруах*). Отнасяли се доброжелателно към хората и проповядвали милосърдие към всички живи твари. Някои от хорамитите се противопоставяли на проливането на кръв по принцип и не ядели месо, понеже смятали, че животните, досущ като хората, са обиталища на

преселващите се души. Самите души според хорамитите са проява на общото вселенско начало на светлината, което присъства във всеки човек, животно, та дори и в неодоушевените предмети. Хорамитите държали много на телесната чистота. Смятали, че имат право да водят живот на телесно и духовно задоволство, стига това да не нарушава свободата на останалите. Отнасяли се с особена почит към виното. Според някои сведения свободните сексуални връзки между мъжете и жените били част от хорамитската практика на задоволството и веселието. Понякога към този принцип се прибавя и споделянето на материалните блага.

Хорамитите не спазвали много от главните норми на ислямския религиозен закон – шариата. Макар че понякога изучавали Корана, те не извършвали задължителните петдневни молитви, не прилагали хранителните забрани на исляма и сключвали брак само помежду си. В селата на хорамитите рядко се срещали джамии; храмове били строени само за ползване от мюсюлмани, които не принадлежат към хорамитското учение. Хорамитите вярвали, че при настъпването на Страшния съд те ще бъдат единствена-та спасена общност.

Хорамитите също почитали Абу Муслим ал-Хорасани. Персиец по произход, Абу Муслим бил водач на аббасидската революция в Иран и Ирак, която през 750 г. сл. Хр. сложила край на управлението на арабската Умаядска династия (661–750). Понеже се радвал на голямо уважение и имал силно политическо влияние, което можело да застраши властта на Аббасидите, през 755 г. Абу Муслим бил обезглавен по заповед на втория аббасидски халиф, Абу Джафар ал-Мансур (упр. 754–775). Хорамитите вярвали, че техният водач Бабек Хорамдийн е внук на Абу Муслим по линията на дъщеря му Фатима. Към XII в. сл. Хр. хорамитите се втели в шиит-

ската партия, без да се отказват от някои особености на своето учение, сред които е вярването, че Бог се проявява чрез пророка Мухаммад, братовчед му, Али, и един от сподвижниците на пророка, Салман ал-Фариси – персиец по произход, който според преданията починал в 656 г. на 350-годишна възраст.

Къзълбаши в широкия смисъл на думата. Алиани

В най-общ смисъл думата „къзълбаши“ се използва за означаване на крайни шиитски групи, които се появили в Анадола и Кюрдистан след края на XIII в. сл. Хр. Една от тези групи са алевитите, които през XVI в. се втели в бекташийския суфийски орден главно с цел да избягнат преследванията на османските власти. Алевитската група води началото си от сектата на нусайритите, основана през 859 г. в Ирак от Абу Шуайб Мухаммад ибн Нусайр ал-Абди. След X в. сектата се разпространила в Сирия. След 1920 г. нусайритите станали известни като алевити. Според тях това е било първоначалното им наименование, което в течение на столетия османските власти са им забранявали да използват. В наши дни алевитите представляват управляващата върхушка в Сирия.

Според мюсюлманските ересиографи Ибн Нусайр обявил за пророк десетия от имамите на шиитите-дванадесетници, Али ал-Хади (поч. 868 г.). Ибн Нусайр се провъзгласил за „порта“ (*баб*) и пратеник (*расул*) на имам ал-Хади. Той също така отменил някои от шариатските забрани и вярвал в завръщането и прераждането на душата след смъртта на тялото. Вероятно по негово време сред нусайритите се зародило и обожествяването на братовчедата на Пророка, Али ибн Аби Талиб. За нусайритите Али е Бог, Творец, Даряващ прехраната, Повелител на ангелите и т.н. Той е смисълът и същността (*мана*), ко-

гото нусайритите оприличават с луната. Той е сътворил името Мухаммад, което, подобно на слънцето, затъмнява смисъла. Мухаммад на свой ред е сътворил своята „порта“, Салман ал-Фариси. Така Али, Мухаммад и Салман ал-Фариси оформят божествена троица в представата на нусайритите. За тях задължителните ритуални практики на исляма, известни още като „стълбовете на религията“, са само метафори, което им дава основание да не спазват ритуалните задължения, с които са обвързани останалите мюсюлмани. Празничният календар на нусайритите включва суннитски, шиитски, староперсийски, както и християнски (Коледа, Богоявление) празници.

Къзълбаши в тесния смисъл на думата

В тесния смисъл на думата къзълбашиите представляват тюркски племена, които обитавали Източен Анадол, Северна Сирия и планинските райони на Армения и се приобщили към сефевидското учение с център в гр. Ардабил в Северозападен Иран. Понякога това наименование се употребява и за назоваването на племена, които се присъединили към сефевидите, но не са от тюркски произход (напр. кюрди). През ранния период в развитието на сефевидското учение (1447–1501) отпреди превръщането му в имперска идеология приемащите го тюрки се организирали в оймаци (монголски термин, означаващ „племе“). С течение на времето оймаците се превърнали в затворени религиозно-родови групи. Присъединяването на външни хора към къзълбашката общност станало невъзможно (Babayán 1994: 138).

Началото на сефевидското учение било поставено от шейх Сафи ад-Дийн Исхак ал-Ардабили (1252–1334), който през 1301 г. поел духовното водачество на ордена Захидия. Стремещт на сефевидите към политическата власт в Иран се про-

Изображение на битката при Чалдъран през 1514 г. между войските на султан Селим I и шах Исмаил I

явил при шейх Джунайд (1447–1460), който приел титлата „султан“ и събрал войска от свои последователи. След смъртта на Джунайд управлението на ордена преминало към сина му, Хайдар, който също не криел политическите си домогвания. Благодарение на личната си армия той станал

влиятелна политическа личност в Иран, който през последните две десетилетия на XV в. бил обхванат от политическо безредие. През юли 1488 г. Хайдар бил убит и на мястото му застанал неговият най-възрастен син, Султан Али. След смъртта на Султан Али през 1493 г. властта

над сефевидите преминала към брат му Исмаил, който по това време бил едва на шестгодишна възраст. През 1501 г., все още четиринадесетгодишен, Исмаил бил провъзгласен за шах в гр. Табриз.

Последователите на шах Исмаил го обожествявали и това му осигурило фанатичната им преданост. За тях Исмаил бил безсмъртен и безгрешен (Savory, "Esmā'īl"). Самият Исмаил, който бил талантлив поет, възкликва в една от своите поеми: „Склонете се в поклон! Не служете на Сатаната! Адам облече новите си дрехи! Бог дойде!“ (Babayān 1994: 135). „Бог“ в случая е Исмаил. Представата на сефевидите за божествения характер на техния водач води началото си от обожествяването на шахиншаха в предислямски Иран. Тя обаче не попада на преобладаващите в този район шиити-дванадесетници, според които властта не може да излиза извън потеклото на дванадесетте шиитски имами – потомци на Али. Претенциите на Исмаил за тях са светотатствено присвояване на властта.

От Ардабил сефевидският шейх, наричан „върховен наставник“ (*моршед-е камел*), контролирал къзълбашите в Източния Анадол и Сирия чрез институцията на „висшето наместничество“ (*хилафат ал-хулафа*). Висшият наместник (*халифат ал-хулафа*) и представител (*наеб*) на върховния учител, който задължително бил къзълбаш от тюркски произход, изпращал своите наместници (*хулафа*) навсякъде, където се провеждала активна сефевидска пропаганда.

Висшият наместник бил смятан за ученик (*мурид*) на сефевидския шейх, който бил неговият висш духовен наставник. След провъзгласяването на сефевидската държава през 1501 г. отношенията между учител и ученик придобили изявен политически характер. Сефевидският шах станал цар (падишах) на къзълбашите.

Понеже къзълбашите имали решаващ принос за утвърждаването на сефевидска-

та династия, те отрано оформили гръбнака на нейната военна аристокрация. Мнозина от тях заели висши административни постове, включително управители на области. Значимостта им за държавата се подчертава от термини като „къзълбашки владения“ и „къзълбашко царство“, които редица тогавашни историци използвали за означаване на Сефевидската империя. След 1510 г., когато сефевидите превзели Херат, градът станал седалище на сефевидския престолонаследник. Неговото възпитание било поверено на наставник (*лала*), в случая управителя на стратегическата област Хорасан. Той, както и наставниците на другите сефевидски принцове, били задължително от къзълбашки произход (Babayān 1994: 142).

Къзълбашите гледали с презрение на населението от ирански произход, което наричали с обидното прозвище „таджик“. В представата на къзълбашите „таджиките“ били „хора на перото“ – способни писари, ала калпави воини и държавници. Когато на 23.08.1514 г. сефевидската армия била разгромена от османците в битката при Чалдъран, къзълбашите загубили голяма част от мистичната си вяра в свръхестествените качества на сефевидския шах. Това засилило чувството им за племенна принадлежност, което довело до сблъсък с иранците, намерил израз в десетгодишна гражданска война в началото на управлението на шах Тахмасп I (1524–1576). Напрежението между сефевидските шахове и къзълбашката аристокрация продължило при наследниците на Тахмасп – Исмаил II (1576–1577) и Мухаммад Ходабанда Шах (1578–1587). В борбата за влияние се намесили и роби (гулями) от арменски, грузински и черкезки произход, от които сефевидските шахове още от времето на Тахмасп сформирали царска гвардия. Гулямите били важни за шаха и неговата власт, доколкото, за разлика от водените от родовите си

пристрастия къзълбаши, те били изцяло предани на короната (Savory 1974: 195).

Шах Аббас I (1587–1629) се опитал да засили влиянието на гулямите за сметка на къзълбашите, но политиката му подронила военната мощ на сефевидската държава. Чувството за племенна гордост правело къзълбашите изключителни воини, от които се опасявали дори османските еничари. В хода на втората гражданска война (1576–1590) Аббас I успял да се избави от къзълбашкото влияние и да наложи традиционния дванадесетен шиизъм като официално вероизповедание в империята. Шахът се отказал от крайните възгледи на къзълбашите и преместил центъра на религиозния авторитет в Сефевидската империя от гр. Ардабил в Азърбайджан към град Машхад в Североизточен Иран. Аббас предприел гонения и срещу суфиите, които споделяли много от крайните възгледи на къзълбашите и по този начин застрашавали неговата политика за съсредоточаване на властта в ръцете на сефевидския шах (Babayán 1994: 157–8). Бабаян (1994: 154–5) е склонна да разглежда политиката на шах Аббас I като опит за разделяне на политиката и религията. В дългосрочен план обаче успехът на Аббас I довел до залез на сефевидската династия в Иран.

Къзълбашите в Османската империя

Към началото на XVI в. в източните части на Анадола обитавали многобройни къзълбаши, които подкрепяли сефевидската династия в Иран. Година след провъзгласяването на сефевидската държава през 1501 г. султан Баязид II (упр. 1481–1512) изселил голям брой шиити в Морея (дн. Пелопонес). Въпреки това сефевидската пропаганда сред тюркменските племена отбелязала значителни успехи. През 1511 г. Южен Анадол бил обхванат от просефевидско въстание на къзълбашко-

то племе Таккалу, потушаването на което се оказало тежко предизвикателство за османската войска. При възшествието на султан Селим I (упр. 1512–1520) привърженици на сефевидите нахлули в Анадола, което дало повод на новия владетел на Османската империя да предприеме жестоки наказателни мерки срещу вътрешната опозиция, както и да обяви война на Иран. През 1514 г., за да подсигури тила си в предстоящата война със сефевидите, Селим I наредил да бъдат избити всички негови роднини, които биха могли да обсебят властта, докато е на поход, както и около 40 000 привърженици на шах Исмаил в земите на империята. Гоненията срещу тюрките-къзълбаши и суфийско-мистичните ордени били оправдани с хетеродоксното им учение. Това учение, което Невена Граматикова окачествява като „смесица от умерени и крайни шиитски възгледи, пречупени през мистицизма и адаптирани към тюркските вярвания и народопсихология“ (Граматикова 2011, 163–4), се гради на няколко основни представи:

– Вяра, че Бог може да се въплъти в човешки същества (*хулул*). В духа на тези вярвания основателят на сефевидската династия, шах Исмаил, и неговите предходници, шейховете Джунайд и Хайдар, били възприемани като въплъщение на Бог и на имама Али ибн Аби Талиб. Съществуват сведения, че последователите на Джунайд го наричали „Бог“ (*елах*), а сина му, Хайдар, – „божи син“ (*ебн Аллах*).

– Вяра в преселението на душите.

– Подчертан култ към семейството на Али (*ахл ал-байт*). В представите на шиитския ислям Али и неговите синове от брака му с дъщерята на пророка Фатима, ал-Хасан и ал-Хюсеин, се ползват с особена почит, която при някои крайни групировки дори преминава в обожествяване. Такъв е случаят с къзълбашите. Както нусайритите-алиани къзълбашите вярват в божествена троица, която в техния случай

**Изображение на шах Исмаил I,
основател на сефевидската държава**

включва Аллах, Али и Мухаммад. Али е проява на божественото творческо начало и не може да бъде отличен от Аллах. Той се въплъщава във всички пророци, включително в арабския пророк Мухаммад ибн Абд Аллах. Като обожествяват Али по този начин, къзълбашите преобръщат утвърдената мюсюлманска йерархия, в която пророкът е божи избраник и съвършена личност, извисяваща се над всички останали мюсюлмани. Къзълбашката вяра поставя Али над пророка и всяко човешко съществуване и по начин, който донякъде прилича на християнската представа за Иисус

Христос, го слива с трансцендентния Абсолют. Заедно със семейството на Али къзълбашите почитат и основателя на аббасидската държава Абу Муслим ал-Хорасани, когото къзълбашкият епос рисува като богоподобен герой (Babayán 1994: 144–6).

– Къзълбашите почитат дванадесет имами. Първият от тях е Али, следван от синовете си ал-Хасан и ал-Хюсеин и още деветима имами. Последният от тях е неумиращият „присъстващ отсъстващ“, ал-Махди, който предстои да се появи малко преди Страшния съд, за да възстанови потъпканата справедливост между хората

ЗА КАЛИНА ТАСЕВА, МОЯТА МАЙКА, С ОБИЧ

Надали има по-сложни отношения от тези между майка и дъщеря. Утежняващо обстоятелство – дете съм не на коя да е жена, а на Калина Тасева. Най-голямата жена, която познавам.

Чудя се как и откъде да започна. Майка ми е родена на 5 юни 1927 г. В едни от най-тежките за България години учи в Художествената академия. Завършва я през 1952 г. при проф. Дечко Узунов и проф. Илия Петров. Заедно с моя баща Юлий Минчев ми предаде толкова уважение към изкуството и интелектуалния труд и такава твърдост на характера, че до ден днешен не мога да се оправя. Това е полушега – полустина, защото е действително трудно да отговориш на очакванията на най-взискателния към себе си човек.

Македонка по произход и революционер по душа, Калина Тасева извървя стръмен и изключителен път като художник. Разривайки ателието, открихме най-ранни нейни

картини, които по никакъв начин не предполагагат развитието ѝ. Нещо се случва през 60-те години – вероятно тогава тя открива себе си – коя е, как трябва да се живее и какво да прави с таланта си. И онази картина от учебниците „Левски пред съда“ (малцина знаят, че е нейна) става история. Светлите образи от миналото ни продължават да са нейна тема, но се превръщат в нещо друго – стават силни, резки, експресивни, драматични и се извисяват до символ. Символ на определен начин на мислене и поведение. Започва периодът на големите композиции с македонски комити – с диви, изразителни, красиви мъжки лица, с горди фигури – хора идеали. Революционери с впити в нас черни очи, жени като каменни статуи, надмогнали страданието... Все картини, където понятието социалистически реализъм напълно е размило очерчанията си.

Калина Тасева никога не е спирала да рисува. Е, все уж нямала картини, все нещо

не било както трябва... И всяка изложба е огромно изпитание за нея, а и за нас, които сме около нея. Тотално отдаване. Даже не съм сигурна, че на мен е отделяла толкова време, колкото на картините си (според Фройд това е типична ревност от моя страна, но даже да е вярно, имало е смисъл!). Наистина всяка нейна изява е битка – основно с нея самата. Тя не прави компромиси. Не иска да си затваря очите. Съмнява се, пита... Е, после си прави каквото е решила. И не чака похвала. Когато рядко съм се опитвала да ѝ кажа колко харесвам това, което прави, тя ме прекъсва с думите: „Казваш го, защото си ми дъщеря и не си обективна“... Повярвайте ми – не е лесно! А истината е, че художници от нейния ранг не се срещат често.

Пейзажите, които рисува, са изключителни – без преувеличение. Със силата и романтиката си оня македонски дух витае в бурните небеса, в черните кипариси, в червената земя и в ония горди планини и насечени канари, по мъжки ясни и силни. В тях има синьо, което ще избухне, охра – като капка лава, бяло – пробуждаща светлина... Има любов, има замах, има виталност и дух. Картините на Калина Тасева са това, което е и тя самата. Няма криволичене, премълчаване и спотайване, няма криворазбрана деликатност. Има мощно и въздействащо присъствие.

Спомням си как идваше от пътешествия – лов на пейзажи – и носеше камъчета и пръст от местата, които иска да нарисува. За да е сигурна в цвета на земята, представяте ли си? Но това уж истинско, накрая ставаше нещо съвсем различно, подчинено на законите на сърцето ѝ и на живописата. Нейните стари ябълкови гори са по-красиви от оригинала, облаците ѝ – странно оформени, светли изблици, довършващи природата, са по-запомнящи се от всички реални облаци... Кипарисите ѝ са вече забранена зона за мнозина, защото тя ги превърна в свое лично откритие – категорични, ритмични, жизнени и устремени

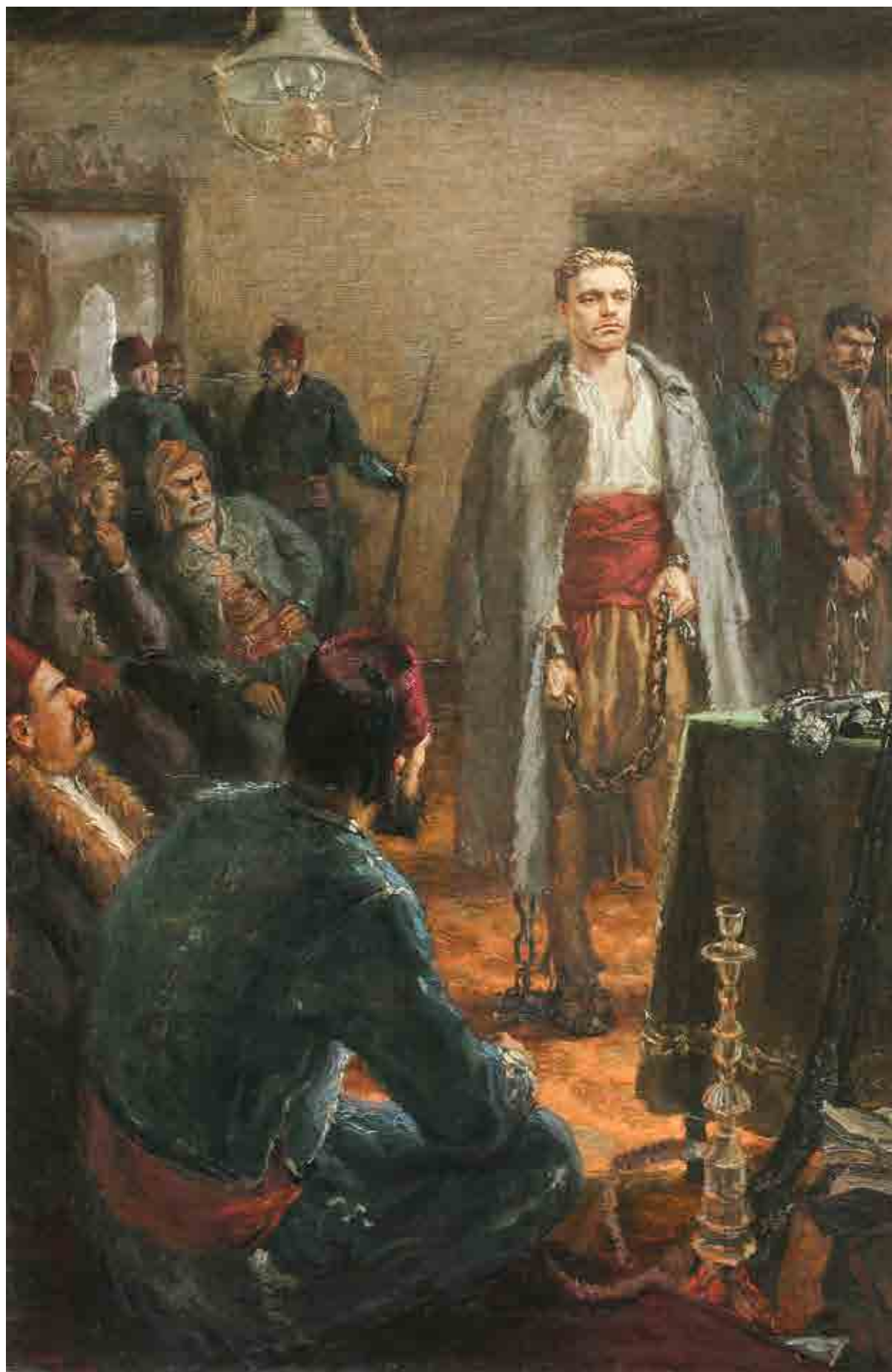
като тъмни воители нагоре... Хълмовете са стегнати безкомпромисно в черни линии, клоните живеят свой живот, земя и небе са в някаква странна и дива амалгама, трептящи от живот и винаги красиво-тревожни.

Майка ми е човек с изключителен характер и талант и това се вижда от пръв поглед. На почти 91 години, в недобро здраве и въпреки това – с неимоверна мощ! Тя, според мен, е достигнала оня синтез (без грам загуба на емоция), до който мнозина се чудят как да се доближат, а при нея идва някъде отвътре и без преднамереност. Изпитва силна физическа слабост. Със сигурност усилията ѝ идват в пове-

Глава, 54x46, м.б., платно, 80-те на 20 век

че... твърде често. Със сигурност обаче с времето нейната сила се е трансформирала в нещо ДРУГО – в чист живописен език, необременен от дребни детайли, и сгъстената емоционалност е на границата с драмата, повече от всякога. Пластически език, в който не съществува нищо ненужно! Много хора харесват последните ѝ картини повече от тези в “зрелите” ѝ години, но тя не вярва, че това е възможно. За нея е

Левски пред съда, 133×172, м.б., платно, 1953

неразбираемо, че някой може да предпочете един експресивен пейзаж повече от голяма, фигурална композиция, проблемна, със заложена в нея идея, с образи, наситени с революционна романтика, голяма по формат и... не за окачване в хола във всеки случай. Сърцето ѝ винаги ще остане при онези мъже и жени с изразителни лица, готови на саможерва в името на една идея. Аз не бих избирала между тези картини от музеите и последните природни опуси, защото духът на суровия естет, каквато е Калина Тасева, драмата и експресията при нарисуваната от нея земя са точно толкова, колкото и в историческите ѝ платна. Не си спомням майка ми да се е интересу-

Сини хълмове, 50x70, пастел, хартия, 2012

вала от моди и пазар. Тя сякаш притежава по рождение истинско, лично, непоколебимо мерило за стойност. Мисля, че критерият е дар Божии и възпитание, но и характер. Македонският ѝ род и история не са позволявали лутане и незрели колебания. Високите точки при нея са установявани веднъж и завинаги – както в живота, така и в изкуството. Убедена съм, че мъчителната ѝ самовзискателност е нещото, което прави картините ѝ толкова изключителни. В мига, в който човек започне много да се харесва, и... краят му е дошъл. При нея такава опасност не съществува. Твърдата

ѝ убеденост, че не е в състояние да достигне до вътрешните си представи за сериозно изкуство и вечното съизмерване с най-големите, в края на краищата я доведе до дълбок и разтърсващ художически изказ. Даже само движението на четката ѝ носи заряд, от който изтръпваш, а цветът е... синя светлина и черен огън. Майка ми ненавижда хвалебствията, комплиментите и празните приказки. Тя усеща мигновено фалша. Достойнството и талантът ѝ не бива да бъдат свеждани до клиширано отношение и изрази. Тя е застанала много нависоко. Понятия като „съвременно“ и „модерно“ звучат смехотворно, съотнесени към картините ѝ. Такива картини са в зоната на безвремието.

Майка ми премина през всички превратности на живота, без да се промени. Остана такава, каквато я помня и искам да бъде – силен човек и неподражаем художник. Картините ѝ стават все по-хубави. Лицето ѝ – все по-красиво. Чудила съм се дали и аз ще мога да живея толкова достойно и... май е недостижимо.

Тя притежава изтънчена праволинейност, присъща само на някои избрани от съдбата хора. Изкуството ѝ – недоизследвана територия – възможно е да не се харесва на всеки. Нормално. Но то притежава заряд, който се долавя и от най-предубедените.

Нарочно избягвам сантименталността, защото няма да бъде на висотата на майка си... Тя е такъв неспокоен дух, с толкова съмнения и с такова смирение пред гениите на човечеството, че никога не би се съгласила с това, което искам да кажа, но истината е следната: Това, което ни остави като творчество, е достатъчно, за да я има завинаги!

Десислава Минчева, 2018

Илинден-мъжете, 160×230, м.б., платно, 1978

Червени хълмове, 90x130, м.б., платно, 2007

Пейзаж, 70×90, м.б., платно, 2012

Цветни хълмове, 90×130, м.б., платно, 2007

Илинден-жените, 160x230, м.б., платно, 1978

Пейзаж в синь, 90x130, м.б., платно, около 2012

Манастирски двор, 90×150, м.б., платно, 2004

Преселници, 143х182, м.б., платно, 1982

Ръцете, фотография Сандро Арабян, 2017

Ателието, фотография Цветан Четъшки, 2008

РЕДАКЦИОННО

Навършиха се 140 години от сключването на Санстефанския прелиминарен (предварителен) мирен договор по време на Руско-турската война 1877 – 1878 г.

По този повод публикуваме в цялост текста на този договор, подписан на 18 февруари / 3 март 1878 г. между воюващите страни, и заради непреходното му значение като основополагаща предпоставка за последвалите събития, определили до голяма степен историческата съдба на българското общество и държава, включително и с отраженията и интерпретациите на договора дори до днес.

Юридическа проекция на конкретен исторически контекст, разпоредбите на Санстефанския прелиминарен мирен договор впоследствие се оказват в центъра на сложното кълбо от национални възжелания, идеали, реминисценции, възможности, политики и интереси на балканските народи, заплитано и разплитано според глобалните интереси и дипломатически маневри на европейските държави, нарекли себе си велики.

Амбициите на Великите сили, търсенето на баланс между интересите им и установяването на поредния ситуативен международен ред, катализиран от резултата от военните действия в Руско-турската война 1877 – 1878 г., предопределят и съдбата на Санстефанския прелиминарен мирен договор. Той съществено е ревизиран след провеждането на Берлинския конгрес (1/13 юни – 1/13 юли 1878 г.) и подписването на Берлинския трактат 1/13 юли 1878 г.

Като юридически акт на тогавашното международно и дипломатическо право Санстефанският прелиминарен мирен договор е предхождан от друг международен договор, а именно прелиминарното Одринско примирие, подписано на 19/31 януари 1878 г., с което се обявява прекратяването на бойните действия между страните в обявената и водена война, очертават се демаркационните линии между войските на Балканския и Кавказки фронтове и се набелязват основните условия на бъдещия мирен договор.

Самият Санстефански мирен договор по своя характер е предварителен (прелиминарен), т.е. описаните в него условия не са окончателни и подлежат на последваща промяна по съгласие на страните до сключването на пълномощабен окончателен мирен договор между воюващите страни.

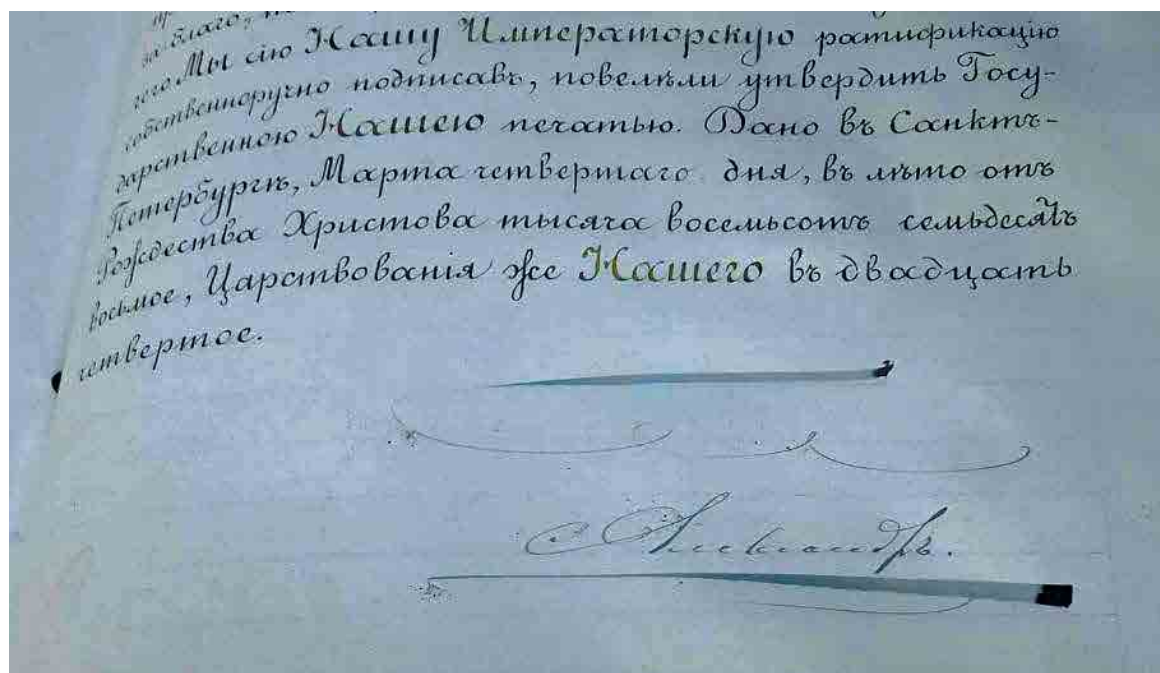
Последващият международен акт, уреждащ последиците от водената война, е Берлинският трактат от 1/13 юли 1878 г., подписан между Русия, Германия,

Австро-Унгария, Франция, Великобритания, Италия, Турция, чиито разпоредби са обсъждани и приети на Берлинския конгрес (по същество международна конференция) и притежават задължителна сила за подписалите страни.

В изпълнение на решенията на Берлинския конгрес и Берлинския трактат от 1/13 юли 1878 г. окончателният мирен договор, юридически прекратяващ състоянието на война между Руската и Османска империи, е мирният договор от 27 януари /8 февруари 1879 г., подписан в Цариград.

В следващите броеве на списание „Път“ редакцията ще публикува Манифеста на Александър II от 12/24 април 1877 г. за обявяване на Руско-турската война, текста на Берлинския трактат от 1/13 юли 1878 г., както и окончателния мирен договор от 27 януари/8 февруари 1879 г. между Руската и Османска империи.

Е. Ч.

САНСТЕФАНСКИ МИРЕН ДОГОВОР, СКЛЮЧЕН МЕЖДУ РУСИЯ И ТУРЦИЯ НА 19 ФЕВРУАРИ/3 МАРТ 1878 г.¹

Негово величество руският император и Негово величество императорът на отоманите, въодушевени от желанието да дадат и осигурят на своите страни и на своите народи ползите на мира, както и да предпазят всяко ново усложнение, което може да ги заплаши, назначиха за свои пълномощници със задача да уговорят, сключат и подпишат прелиминариите на мира:

Негово величество руският император, от една страна – граф Николай Игнatieв, генерал-адютант на Негово императорско величество, генерал-лейтенант, член на имперския съвет, награден с ордена „Св. Александър Невски“ с брилянти и с много други руски и чуждестранни ордени, и господин Александър Нелидов, шамбелан на императорския двор, действителен държавен съветник, награден с ордена „Св. Анна“, 1-ва степен с мечове, и с много други руски и чуждестранни ордени.

И Негово величество императорът на отоманите, от друга – Сафвет паша, министър на външните работи, награден с ордена „Османие“ с брилянти и с ордена „Меджидие“, 1-ва степен, и с много чуждестранни ордени, и Саадулах бей, посланик на Негово величество при германския императорски двор, награден с ордена „Меджидие“ от 1-ва степен и с ордена „Османие“ от втора степен и много други чуждестранни ордени.

Които, след като размениха своите пълномощия, намерени в добра и надлежна форма, уговориха следните постановления:

Чл. 1. За да се тури край на постоянните спорове между Турция и Черна гора, границата, която разделя двете страни, ще бъде поправена според тук приложената карта, без посочените по-долу резерви, по следния начин:

От планината Добрустица границата ще следва линията, посочена от Цариградската конференция, до Корито, през Билек. Оттам новата граница отива в Гадско (Метохия-Гадско ще принадлежи на Черна гора) и при сливането на Пива и на Тара, като възлиза на север по Дрина до сливането ѝ с Лим. Източната граница на княжеството ще следва тази последната река до Приеполе и ще се отправи през Рострай до Суха планина (оставяйки Бихор и Рострай на Черна гора), като включва Ругово, Плава и Гусине; граничната линия ще следва планинската верига през Шлиб, Пъклен и по протежение на границата на Северна Албания през билото на планините Копривник, Баба връх, Бор връх до най-високия връх Проклети. От тази точка границата ще се направлява през върха Бискашик и ще отиде по права линия до езерото Ижичени-Хоти. Като разделя Ижичени-Хоти и Ижичени-Кастрати, тя ще премине Шкодренското езеро, за да достигне до р. Бояна, като следва нейния талвег до морето. Никшич, Гадско, Спуже, Подгорица, Заблиак и Антивари ще останат на Черна гора.

Една европейска комисия, в която ще бъдат представени Високата порта и черногорското правителство, ще бъде натоварена да определи окончателните граници на княжеството, като нанесе на мястото в общата линия ония изменения, които тя

¹ Печата се по: Г. П. Генов. Международни актове и договори, засягащи България. С., 1940, с. 241–273. Снимките, публикувани в статията, са любезно предоставени от Рада Домусчиева, журналист в БТВ.

ще намери необходимими и справедливи от гледище на респективните интереси и на спокойствието на двете страни, на които тя ще даде с тоя факт необходимите и призна-ти равноценности.

Понеже плаването по р. Бояна е повдигало винаги спорове между Високата порта и Черна гора, то ще бъде предмет на един специален правилник, който ще бъде изработен от същата европейска комисия.

Чл. 2. Високата порта признава окончателно независимостта на княжество Черна гора.

Едно споразумение между руското императорско правителство, отоманското правителство и княжеството Черна гора ще определи за в бъдеще характера и формата на отношенията между Високата порта и княжеството, особено касателно установяването на черногорски агенти в Цариград и в някои места на Отоманската империя,

където необходимостта от тях ще бъде призната, предаването на престъпници, избягали в едната или другата територия и подчинението на черногорците, които пътуват и пребивават в Отоманската империя, на отоманските закони и власти според началата на международното право и установените обичаи за черногорци.

Едно съглашение ще бъде сключено между Високата порта и Черна гора, за да се уредят въпросите, които засягат отношенията между жителите на покрайнините на двете страни и военните работи върху същите покрайнини. Въпросите, по които не ще може да се постигне съгласие, ще бъдат разрешени по арбитраж от Русия и Австро-Унгария.

За в бъдеще, ако изникнат спорове или стълкновения с изключение случаите на нови териториални искания, Турция и Черна гора ще предоставят уреждането на своите спорове на Русия и на Австро-Унгария, които ще решават арбитражно по общо съгласие.

Войските на Черна гора ще бъдат задължени да опразнят територията, която не се включва в посочените по-горе граници, в течение на десет дни от подписването на прелиминариите за мир.

Чл. 3. Сърбия се признава за независима.

Границата, посочена в тук приложената карта, ще следва талвега на Дрина, като оставя Малък Зворник и Закар на княжеството и като продължава старата граница до изворите на потока Дезево до Стоилак. Оттам новата линия ще следва течението на този поток до реката Рашка, а после нейното течение до Нови пазар. От Нови пазар, като върви нагоре по течението на потока, който минава до селата Мекине и Търговище, до неговия извор, граничната линия ще се отправи през Божур планина в долината на Ибар и ще слезе по потока, който се влива в тая река при селото Рибаник. След това тя ще следва течението на реките Ибар, Ситница, Лаб и потока Батинце до неговия извор (върху Грапашница планина). Оттук границата ще следва височините, които разделят

водите на Крива и на Ветърница и ще достигне по най-късата линия тази последната река при вливането на потока Миоватска, за да се изкачи по неговото течение, да премине Миоватска планина и да слезе към Морава при селото Калиманци. От тази точка границата ще слезе по Морава до реката Влосина при селото Стайковци, като възлиза по течението на тази река, както и по това на Люберазда и потока Кукавица, ще мине през Суха планина, ще следва потока Врило до Нишава и ще слезе по казаната река до селото Крупец, отдето тя ще стигне по най-късата линия старата сръбска граница югоизточно от Караул-Баре и ще я следва до Дунава.

Крепостта Ада-кале ще бъде изпразнена и разрушена.

Една турско-сръбска комисия ще установи на мястото в присъствието на един руски комисар окончателното трасе на границата в течение на три месеца и ще уреди окончателно въпросите

относно островите на Дрина. Един български делегат ще вземе участие в работите на комисията, когато тя ще се занимае с границата между Сърбия и България.

Чл. 4. Мюсюлманите, които притежават собственост в териториите, анексирани към Сърбия, и които биха желали да установят своето местожителство вън от княжеството, ще могат да запазят своите недвижими имоти, като ги дават под наем или ги управляват чрез други лица. Една турско-сръбска комисия в присъствието на един руски комисар ще бъде натоварена да решава суверенно в течение на две години всички въпроси, отнасящи се до установяване на недвижимата собственост, когато биха били засегнати мюсюлманските интереси. Тази комисия ще бъде също натоварена да уреди в срок от три години начина за отчуждаването на имотите, принадлежащи на държавата или на благотворителните фондации (вакъфи), и въпросите относно интересите на частните лица, които могат да бъдат там засегнати. Докато се сключи един пряк договор между Турция и Сърбия, който ще определи характера и формата на отношенията между Високата порта и княжеството, сръбските поданици, които пътуват или пребивават в Отоманската империя, ще бъдат третираны според общите начала на международното право.

Сръбските войски ще бъдат длъжни да изпразнят територията, която не е включена в по-горе посочените граници, в срок от петнадесет дни от деня на подписването на прелиминариите за мир.

Чл. 5. Високата порта признава независимостта на Румъния, която ще предяви своите права за едно обезщетение, което ще бъде уговорено между двете страни.

До сключването на един пряк договор между Турция и Румъния румънските поданици ще се ползват в Турция от всички права, гарантирани на поданиците на другите европейски сили.

Чл. 6. България се издига в автономно, поданно княжество, с християнско правителство и народна милиция.

Окончателните граници на княжеството ще бъдат определени от една особена руско-турска комисия преди изпразването на Румелия от руската императорска войска. Тази комисия ще държи сметка в тези си работи за промените, които трябва да направи на мястото на главното трасе, за принципа на народността на болшинството жители на покрайнините според основите на мира, както и за топографските нужди и за практическите интереси на съобщенията на местното население.

Пространството на българското княжество е определено в общи черти върху тук приложената карта, която ще трябва да служи за основа на окончателното разграничение. Като се отделя от новата граница на сръбското княжество, граничната линия ще следва западната граница на Вранянската каза до планинската верига Карадаг. Като завива на запад, линията ще следва западните граници на Кумановската, Кочанската и Тетовската каза до планината Кораб; оттам – по реката Велещица до вливането ѝ в Черни Дрин. Като отива на юг по Дрин и след това по западната граница на Охридската каза към планината Лина, границата ще следва западните граници на казите Корча и Старово до планината Грамос. След това през Костурското езеро граничната линия ще стигне до реката Мъгленица и след като следва нейното течение и мине южно от Яница (Енидже Вардар), ще се отправи през устието на Вардар и през Галико към селата Парга и Сарайкьой; оттам – през средата на езерото Бешикгьол към устията на Струма и Места и по морския бряг до Буругьол; по-нататък, вземайки североизточно направление към планината Чалтепе, през Родопската планинска верига до планината Крушово, през черните Балкани (Карабалкан), през планините Ешеккулачи, Чепелион, Кара-колас и Ишиклар до реката Арда. Оттам граничната линия ще бъде трасирана по направление на гр. Чирмен и като остава на юг гр. Одрин, през селата Сюгюлю, Карахамза, Арнаутчени, Акарджи и Енидже до реката Теке Дереси. Като следва течението на Теке Дереси и на Чорлу Дереси до Люлебургаз и оттам през реката Суджакдере до селото Сергюен, граничната линия ще отиде през височините направо към Хаким Табияси, гдето ще достигне Черно море.

Тя ще остави морския бряг при Манкалия и следвайки южните граници на Тулчанския санджак, ще достигне Дунава над Расово.

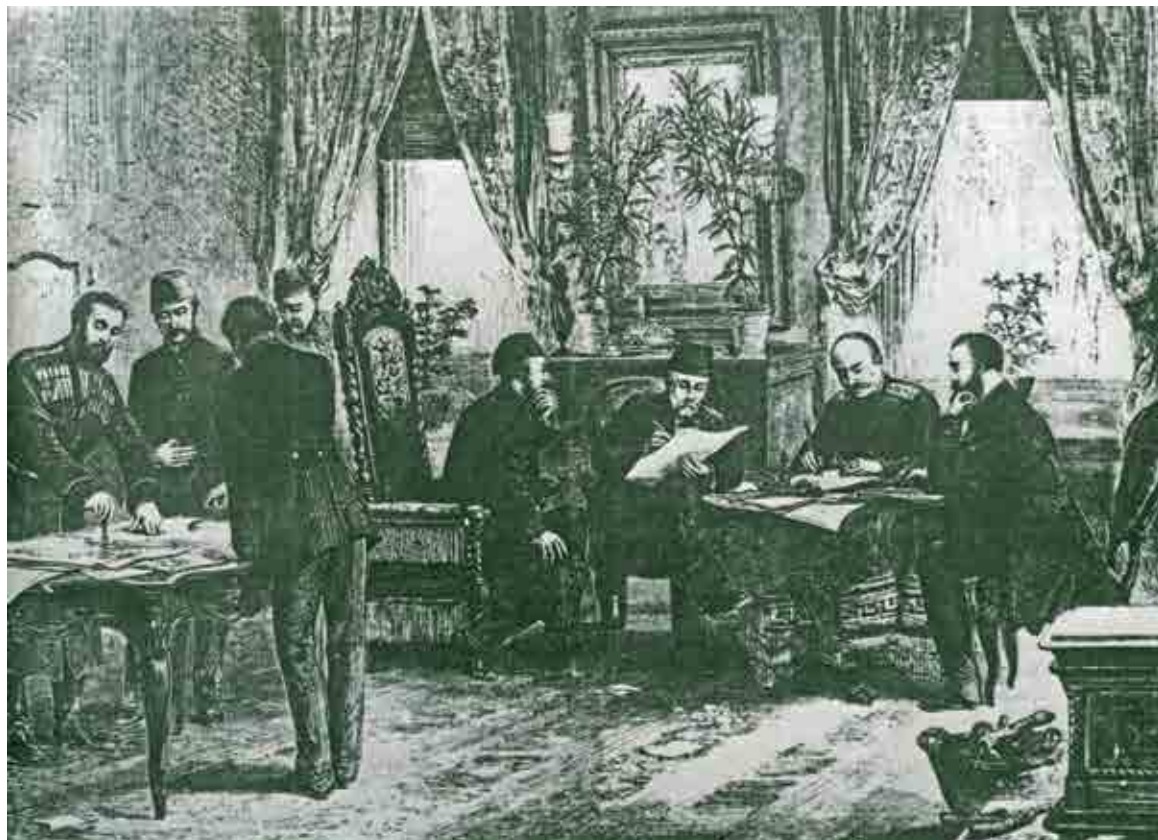
Чл. 7. Българският княз ще бъде свободно избран от населението и потвърден от Високата порта със съгласието на силите. Никой член от царуващите династии във великите европейски сили не може да бъде избран за български княз.

В случай на овакантияване на достойнството на княз на България изборът на нов княз ще стане при същите условия и същите форми.

Едно събрание на първенците (нотабилите) на България, свикано във Филипопол (Пловдив) или Търново, ще изработи преди избирането на княза под надзора на един руски императорски комисар и в присъствието на един турски комисар организацията на бъдещото управление според правилата, установени през 1830 г. след Одринския мир в Дунавските княжества.

В места, където българите са смесени с турци, гърци, власи (куцовласи) и други, ще се държи справедлива сметка за правата и интересите на тези населения в изборите и при изработване на органическия правилник.

Въвеждането на новото управление в България и надзорът за неговото упражнене ще бъдат поверени за две години на един руски императорски комисар. След изтичането на първата година от въвеждането на новото управление и ако по тоя въпрос се постигне съгласие между Русия и Високата порта и европейските кабинети, те ще

Подписване на Санстефанския мирен договор на 19 февруари 1878 г.

могат да прибавят към руския императорски комисар и специални делегати.

Чл. 8. Турска войска не ще има вече в България и всички стари укрепления ще бъдат съборени за сметка на местното правителство. Високата порта ще има правото да разполага по своя воля с военния материал и други предмети, принадлежащи на отоманското правителство и които биха останали в крепостите на Дунава, вече изпразнени по силата на примирието от 19/31 януари, както и с тия, които биха се намерили в Шуменската и Варненската крепост.

До пълното създаване на местна милиция, достатъчна да поддържа реда, сигурността и спокойствието и чийто брой ще бъде определен по-късно с едно съглашение между отоманското правителство и руския императорски кабинет, руски войски ще заемат страната и ще подпомагат комисаря в случай на нужда.

Тази окупация ще бъде ограничена също за един срок приблизително от две години.

Ефективът на руския окупационен корпус, съставен от шест пехотни дивизии и две кавалерийски, който ще остане в България след изпразването на Турция от императорската армия, не ще надминава петдесет хиляди души. Той ще бъде издържан за сметка на окупираната страна. Руските окупационни войски в България ще запазят своите съобщителни връзки с Русия не само през Румъния, но също през пристанищата на Черно море – Варна и Бургас, където те ще могат да организират, докато трае срокът на окупацията, необходимите депозити.

Чл. 9. Размерът на годишния данък, който България ще плаща на сюзерения двор, като го внася в банката, която Високата порта ще посочи по-късно, ще бъде определен по съгласие между Русия, отоманското правителство и другите кабинети в края на първата година от дейността на новата организация. Този данък ще бъде установен върху средния приход от цялата територия, която ще съставлява княжеството.

България ще замести императорското отоманско правителство в неговите тежести и задължения към железопътната компания Русе–Варна след съглашение между Високата порта, правителството на княжеството и управлението на тази компания. Уреждането на дру-

гите железни пътища, които минават през княжеството, ще стане също по съглашение между Високата порта, установеното в България правителство и управлението на заинтересованите компании.

Чл. 10. Високата порта ще има право да си служи с българските пътища за превоз през определени пътища на своите войски, мунициии, хранителни припаси в областите, разположени зад княжеството, и обратно. За да се избягнат мъчнотиите и недоразуменията в упражнението на това право, като се гарантират военните нужди на Високата порта, един специален правилник ще определи условията за това в срок от три месеца след ратифицирането на настоящия акт по едно съглашение между Високата порта и управлението на България.

Разбира се, че това право ще се простира само до редовните турски войски и че нередовните, башибозуците и черкезите, ще бъдат изцяло изключени от него.

Високата порта си запазва също правото да прекарва през княжеството своята поща и да поддържа там една телеграфна линия. Тези два въпроса ще бъдат също уредени по горепосочените начини и време.

Чл. 11. Собствениците мюсюлмани или други, които биха установили своето лично местожителство във от княжеството, ще могат да запазят своите недвижими имоти в него, като ги дават под наем или управляват чрез други лица. Турско-български комисии ще заседават в главните населени центрове под надзора на руски комисари, за да се разрешат суверенно в срок от две години всички въпроси относно установяването на недвижимите собствениности, в които мюсюлмански или други интереси биха били ангажирани.

Подобни комисии ще бъдат натоварени да уредят в течение на две години всички въпроси относно начина на отчуждаването, експлоатацията и използването за сметка на Високата порта имотите на държавата и на благотворителните фондации (вакъфи).

След изтичането на поменатия по-горе двегодишен срок всички имоти, които не са били потърсени, ще бъдат продадени на публичен търг и сумата, която ще бъде събрана от тях, ще бъде употребена за поддържане вдовиците и сираците, както мохамедани, така и християни, жертви на последните събития.

Чл. 12. Всички крепости на Дунава ще бъдат съборени. За в бъдеще не ще има никакви крепости по бреговете на тая река, нито военни кораби във водите на княжествата Румъния, Сърбия и България с изключение на употребяваните стационарни и леки кораби, предназначени за нуждите на речната полиция и митническата служба.

Правата, задълженията и прерогативите на международната комисия на Долния Дунав си остават непокътнати.

Чл. 13. Високата порта поема да възстанови плавателността на Сулинския канал и да обезщети частните лица, чиито имоти са пострадали от факта на войната и от прекъсване на плаването по Дунава, като даде за тия двойни разходи една сума от петстотин хиляди франка от тези, които ѝ се дължат от Дунавската комисия.

Чл. 14. Веднага ще бъдат въведени в Босна и в Херцеговина европейските предложения, съобщени от отоманските пълномощници в първото заседание на Цариградската конференция, с промените, които ще бъдат направени по общо съгласие между Високата порта, руското правителство и това на Австро-Унгария. Плащането на недоборите не ще се иска и текущите приходи на тези провинции до първи март хиляда осемстотин осемдесета година ще бъдат употребявани изключително за обезщетяване семействата на бежанците и на жителите, жертви на последните събития, и то без разлика на раса и религия, както и за местните нужди на страната. Сумата, която ще се дава ежегодно след тоя срок на централното правителство, ще бъде определяна в бъдеще в специално съглашение между Турция, Русия и Австро-Унгария.

Чл. 15. Високата порта се задължава да приложи скрупулъзно в остров Крит органическия правилник от 1868 г., като държи сметка за изразените вече желания на местното население.

Един подобен правилник, приспособен към местните нужди, ще бъде също така въведен в Епир, Тесалия, и другите части на Европейска Турция, за които не е предвидено една особена организация в настоящия акт.

Особени комисии, в които местният елемент ще има широко участие, ще бъдат натоварени във всяка провинция да изработят подробностите на новия правилник. Резултатът от тези работи ще бъде даден за проучване от Високата порта, която ще консултира императорското руско правителство, преди да ги тури в изпълнение.

Чл. 16. Тъй като оттеглянето на руските войски от областите, които те са окупирали в Армения и които трябва да бъдат върнати на Турция, може да предизвика конфликти и усложнения, вредни за добрите отношения на двете страни, Високата порта се задължава да осъществи без повече бавене подобренията и реформите, изисквани от местните нужди в областите, обитавани от арменци, и да осигури тяхната сигурност срещу кюрдите и черкезите.

Чл. 17. Високата порта дава пълна и обща амнистия на всички отомански поданици, компрометирани през последните събития, и всички лица, задържани по тоя случай или изпратени на заточение, ще бъдат веднага пуснати на свобода.

Чл. 18. Високата порта ще вземе под сериозно внимание мнението, изказано от комисарите на силите-посредници по повод владението на гр. Котур, и се задължава да извърши работите по окончателното разграничение на турско-персийската граница.

Чл. 19. Военните обезщетения и загуби, причинени на Русия, които Н. в. руският император рекламира и които Високата порта се задължава да му заплати, се състоят от:

- а) деветстотин милиона рубли военни разходи (поддържане на войската, доставка на материали, военни поръчки),
 - в) четиристотин милиона рубли загуби, нанесени на южните брегове на страната, на износната търговия, на индустрията и на железните пътища;
 - с) сто милиона рубли вреди, причинени в Кавказ вследствие нашествието;
 - д) десет милиона рубли вреди и загуби на руските поданици и институти в Турция.
- Всичко: хиляда четиристотин и десет милиона рубли.

Като взема в съображение финансовите мъчности на Турция и в съгласие с желанието на Н. в. султана, руският император се съгласява да замени плащането на най-голямата част от изброените суми в предшествувачия параграф със следните териториални отстъпки:

а) Тулчанския санджак, т.е. окръзите (кази) Килийска, Сулинска, Махмудийска, Исакчанска, Тулчанска, Мачинска, Бабадажка, Хърсовска, Кюстенджанска и Меджидийска, както и островите на Делтата и Змийския остров. Не желаейки да си присъедини тая територия и островите на делтата, Русия си запазва правото да ги размени срещу частта от Бесарабия, откъсната по Парижкия договор от 1856 г. и ограничена на юг от талвега на Килийския ръкав и устието на Стари Стамбул. Въпросът за разделната водна линия и за риболовството ще бъде уреден от една руско-румънска комисия в течение на една година след ратифициране на мирния договор.

в) Ардахан, Карс, Батум, Баязид и територията до Зоганлег (следва описание на границата).

с) Териториите, упоменати в параграфи „а“ и „в“, се отстъпват на Русия като равностойност за сумата един милиард и сто милиона рубли. Колкото се отнася до остатъка от обезщетението без десетте милиона рубли, дължими на руските интереси и институции в Турция, или триста милиона рубли, начинът за изплащането на тази сума и гаранцията, която ще се даде за нея, ще бъдат уредени по съгласие между руското императорско правителство и това на Н. в. султана.

д) Десетте милиона рубли, искани като обезщетение за руските поданици и институции в Турция, ще бъдат платени, след като исканията на заинтересованите бъдат проучени от руското посолство в Цариград и предадени на Високата порта.

Чл. 20. Високата порта ще вземе ефикасни мерки да уреди по приятелски начин всички спорни въпроси на руските поданици, висящи от много години, да обезщети тези последните, ако за това има основание, и да разпореда да се изпълнят незабавно издадените съдебни решения.

Чл. 21. Жителите на отстъпените на Русия места, които биха пожелали да установят своето местожителство въвн от тези земи, ще бъдат свободни да се изселят, като продадат своите недвижими имоти. За тая цел им се дава един срок от три години, начиная от ратификацията на настоящия акт. Щом мине тоя срок, жителите, които не са се изселили от страната и продали своите недвижими имоти, ще останат руски поданици.

Недвижимите имоти, които принадлежат на държавата и на религиозни учреждения, находящи се въвн от посочените местности, ще бъдат продадени в същия тригодишен срок по начин, който ще бъде уреден от една особена руско-турска комисия.

Граф Николай П. Игнатиев

Същата комисия ще бъде натоварена да определи начина, по който турското правителство ще изтегли военния материал, мунициите, хранителните припаси и други предмети, принадлежащи на държавата, и които биха се намерили в укрепленията, градовете и местата, отстъпени на Русия и още незавзети от руски войски.

Чл. 22. Руските монаси, поклонници и духовни лица, които биха пътували или пребивавали в Европейска и Азиатска Турция, ще се ползват от същите права, предимства и привилегии, с каквито се ползват духовните лица, принадлежащи на другите държави. Правото на официално покровителство е признато на императорското

посолство и на руските консулства в Турция както по отношение на гореказаните лица, така и на техните притежания, религиозни, благотворителни и други заведения в светите места и другаде.

Монасите в Атон (Св. гора) от руски произход ще запазят своите владения и минали облаги и ще продължават да се ползват в трите манастира, които им принадлежат, и във всичко, което зависи от тези последните, със същите права и прерогативи, каквито са осигурени на другите религиозни заведения и манастири в Атон.

Чл. 23. Всички договори, конвенции и задължения, сключени в миналото между двете високо договарящи страни относно търговията, подсъдността и положението на руските поданици в Турция и които бяха паднали поради войната, ще влязат в действие с изключение на ония клаузи, които биха били отменени от настоящия акт. Двете правителства ще бъдат заместени взаимно за всички задължения и търговски и други отношения в същото положение, в каквото са се намирали преди обявяването на войната.

Чл. 24. Босфорът и Дарданелите ще бъдат отворени както във военно, така и в мирно време за търговските кораби за неутралните държави, които идват от руските пристанища или отиват в тях. Високата порта се задължава следователно да не установява в бъдеще за пристанищата на Черно и Азовско море фиктивни блокади, които не са в съгласие с духа на декларацията, подписана в Париж на 14–16 април 1856 г.

Чл. 25. Пълното изпразване от руската армия на Европейска Турция с изключение на България ще стане в срок от 3 месеца след сключването на окончателен мир между Н. в. руския император и Н. в. султана.

За да се спечели време и да се избегне продължителното задържане на руските войски в Турция и Румъния, една част от императорската войска ще може да бъде насочена към пристанищата на Черно море или тези на Мраморно море, за да бъде натоварена на кораби, принадлежащи на руското правителство или наети за случая.

Изпразването на Азиатска Турция ще стане в срок от шест месеца от датата на сключването на окончателния мир и руските войски ще имат възможността да бъдат натоварени в Трапезунд, да се завърнат през Кавказ или Крим.

Опразването ще трябва да започне веднага след размяната на ратификациите.

Чл. 26. Докато руските императорски войски пребивават в места, които според настоящия акт ще бъдат върнати на Високата порта, управлението и редът на нещата ще останат в същото положение, както след окупацията. Високата порта не може да взема никакво участие там, докато трае това време и докато не се оттеглят всички войски.

Отоманските войски не ще могат да влязат в местата, които ще бъдат върнати на Високата порта, и последната не ще може да упражнява там своята власт, докато за всяко място и област, които са изпразнени от руските войски, комендантът на тези войски не съобщи за това на офицера, назначен за тая цел от страна на Високата порта.

Чл. 27. Високата порта поема задължение да не наказва по никой начин, нито да остави да бъдат наказани ония турски поданици, които са били компрометирани поради сношения с руската армия през време на войната. В случай, когато някои лица биха пожелали да се оттеглят със своите семейства, следвайки руските войски, отоманските власти не ще се противопоставят на тяхното заминаване.

Чл. 28. Незабавно след ратификацията на прелиминариите за мир военнопленниците ще бъдат взаимно предадени с грижите на особени комисари, назначени от едната и другата страна, и които за тая цел ще се отправят в Одеса и в Севастопол. Турското правителство ще заплати всички разноски за поддържането на пленниците, които ще му бъдат върнати, в осемнадесет равни срока в течение на шест години според сметките, които ще бъдат направени от гореказаните комисари.

Размяната на пленниците между отоманското правителство и правителствата на Румъния, Сърбия и Черна гора ще стане на същите основи: като все пак се извадят в сметките, които ще установят числото на пленниците, върнати от турското правителство, от числото на пленниците, които ще му бъдат върнати.

Чл. 29. Настоящият акт ще бъде ратифициран от техни императорски величества руския император и императора на отоманите и ратификациите ще бъдат разменени в петнадесет дни и по-скоро, ако това е възможно, в Санкт Петербург, където ще се уговори също мястото и времето, когато постановленията на настоящия акт ще бъдат облечени в обичайните тържествени форми на договорите за мир. Разбира се във всеки случай, че високите договарящи страни остават да се смятат като формално свързани чрез настоящия акт от момента на неговата ратификация.

В удостоверение на което респективните пълномощници облякоха настоящия акт със своите подписи и сложиха там своите печати.

Направен в Сан Стефано на деветнадесетия февруари (трети март) хиляда осемстотин и седемдесет и осма година.

Окончателен параграф на чл. 11 на прелиминарния акт за мир, подписан днес 19 февруарий (3 март) 1878 г., който параграф е бил пропуснат и който трябва да прави неразделна част от казания член:

Жителите на българското княжество, които ще пътуват или ще пребивават в другите части на Отоманската империя, ще бъдат подчинени на отоманските закони и власти.

Сан Стефано, 19 февруари (3 март) 1878 г.

(п) Граф Н. Игнатиев(п) Сафвет

(п) Нелидов(п) Саадулах

Ратификациите на този договор бяха разменени в Санкт Петербург през м. март 1878 г.

ДА СИ СПОМНИМ ЗА ОСНОВАТЕЛЯ
НА СПИСАНИЕ „ПЪТ“ –
ПРОФ. АЛЕКСАНДЪР ФОЛ (1933 – 2006 г.)

КАКВО РАЗКАЗАХ НА САШО ЗА ОРФЕЙ И ЕВРИДИКА

АЛЕКСАНДЪР АБАДЖИЕВ
журналист

Вероятно моите спомени ще се отличават доста от онова, което ще разкажат колегите и учениците на Александър Фол – за учения, педагога, организатора. Ние със Сашо се познавахме от ранна детска възраст – бащите ни бяха приятели. За Новата 1942 година даже имах подарена книжка от чичо Николай Фол.

Някъде в края на 1946 г. веднъж чичо Николай и Сашко дойдоха у дома на улица „Дунав“. Придружаваше ги известният художник илюстратор Вадим Лазаркевич. На голямата разтегателна маса в гостната наредиха двадесетина прекрасни цветни илюстрации към бъдещите две книжки с китайски приказки. Ние със Сашо трябваше да играем ролята на „жури“ – нали книжките бяха предназначени за деца. По онова време помощта на баща ми беше необходима: кой знае защо след 9 септември 1944 г. бяха обявили Николай Фол за фашист и го бяха запратили в някакви провинциални театри като драматург. А баща ми заемаше някакви важни постове в Министерството на народната просвета и точно организираше издателство „Наука и изкуство“. Двете прекрасни книжки излязоха в печатница „Книпеграф“, която се намираше на „сблъсъка“ на „Бенковски“ с „Кирил и Методий“ в нашата махала. Татко помогна да се организират няколко представления – в нашето училище „Отец Паисий“, в две-три читалища. Даже пътувахме до Враца – защо, не зная.

Истинското „засичане“ със Сашо стана през есента на 1955 г. Постъпих в Руска филология, като се забавих с две години, защото „такива бяха времената“. Когато влязох в коридорите на Софийския университет там се говореше за студентите Благовест Сендов и Александър Фол. Не просто отличници, а надраснали

състудентите си с цяла класа. Така ни каза ръководителят на Катедрата по руска филология проф. Николай Дилевски: да бъдем като тях. Тези думи чух в 111 аудитория на „тавана“ на старата сграда на 1 октомври при откриването на учебната година. А на изхода към вътрешния двор се сблъсках със Сашо. Щял да идва у нас, за да му помогна. Аз на него? Ставало дума за това, че той прочел моя информация след завръщането на Николай Гяуров от певческия конкурс в Париж – буквално преди дни. Бях цитирал думите на великото колоратурно сопрано Тоти дал Монте, председател на журито. След церемонията по награждаването тя каза, че носителят на Голямата награда (Димитър Узунов беше спечелил следващата първа награда!) идва от страната на митичния Орфей. Та Сашо, като знаеше за моите доста напреднали занимания с музика, искаше да му помогна и да открие какво са писали композиторите по темата за тракиеца от Родопите. Обещах му, зарових се три дни в музикалния отдел на Народната библиотека. И се оказа, че не просто има интересни факти, но те направо са потресающи!

Оказа се, че първата запазена опера е „Евридика“ от Якопо Пери, чиято премиера е била във Флоренция през 1600 г. По същото либрето Джулио Качини пише опера, която пак във Флоренция е не само играна, но и отпечатана (първата оперна партитура!) през 1602 г. В следващи години Клаудио Монтеверди пише операта „Сказание за Орфей“ с премиера на 24 февруари 1607 г. в Мантуа (помните ли херцога на Мантуа в „Риголето“?) „Орфей“ на Луиджи Роси има премиера в Париж през 1647 г. Във Венеция през 1672 г. е представена опера със същото заглавие от Антонио Сарторио. Има симфонична поема „Орфей и Евридика“ от Лист, балет от Стравински, поставен от Джордж Баланчин през 1948 г. в Ню Йорк. Положително

е позната оперетата на Жак Офенбах „Орфей в Ада“ – Париж, 1858 г. Специално ще отбележа операта на Кристоф Вилибалд Глук „Орфей и Евридика“ с премиера във Виена през 1762 г. и в Париж през 1772 г. – арията на Орфей от тази творба съм я акомпанирал десетки пъти.

Когато събрах тези данни, се обадох на Сашо. Уточнихме да се видим в аудитория 65, където академик Владимир Георгиев щеше да изнесе лекция за Микенската култура, забележително негово откритие, признато от целия свят. Когато лекцията свърши, ние със Сашо слязохме по стълбите и тръгнахме по коридора на партерния етаж. Щяхме да седнем в двора и аз щях да му предам напечатаната информация. Но по пътя му предавах накратко фактите и си спирахме крачките. Така се получи, че точно до кабинета на ректора ни настигна академик Георгиев. Спря ни, размениха няколко фрази със Сашо за неговите интереси в областта на историята на траките. Тогава Сашо още не беше измислил думата „тракология“! Знаменитият учен ни покани да влезем в кабинета – и последва едночасов монолог на студента Александър Фол. Очевидно по темата Сашо е „с едни гърди напред“. Аз пък съм с десет стъпала под тяхното равнище – но пък познавам музиката, писана по легендата за Орфей, за Орфей и Евридика! Дали на тази среща не бе произнесено за първи път названието на науката „тракология“!?

Минаха години. Сашо много бързо получи международно признание, а пък аз си се занимавах с музиката, с моите оперни певци и хорови състави. Чак двадесетина години след паметната среща в кабинета на академик Владимир Георгиев пътищата ни отново се пресякоха. И отново – благодарение на музиката! Предстоеше първото показване на златните тракийски съкровища – в Бритиш музеум. Аз бях в течение на подготовката, защото

като завеждащ международния отдел на вестник „Народна култура“ присъствах на заседанията на председателството на Комитета за култура. Екипът беше превъзходен – Светлин Русев, Любомир Левчев, Павел Писарев, проф. Пейо Берленлиев, Милчо Германов, Емил Александров, Стефан Ганев... И, разбира се – учителят на Людмила Живкова, Александър Фол.

Програмата за откриването и за протичането на изложението беше предвидила почти всичко: пресконференции, научни конференции, прекрасен албум, прекрасни афиши. Но представяхме само тракийското – нямаше го българското! Заради това влязох при Сашо Фол и му предложих няколко неща: тримесечната програма да се „освежи“ с участия на български музикални състави и индивидуални изпълнители. Да се издаде специален вестник, в който освен представянето на тракийската изложба ще има и материали изобщо за българската култура, и по-специално за успехите на съвременното българско изкуство. Вече имах наблюдения от пътуванията ми в чужбина и знаех, че пропаганда без помощта на телевизията не става. Затова предложих не просто да изпратим наш филм за тракийското злато (такъв имаше и той беше на високо равнище!), а да поканим снимачен екип от Би Би Си и колегите освен за древните траки да покажат и какво правят съвременните българи. Сашо одобри идеите и ми каза да ги занеса на Людмила Живкова. Използвах следващото заседание и след края му помолих за среща. Докато слизахме по стълбите от заседателната зала на седмия етаж до кабинета на шестия накратко излагах онова, което бях подготвил в писмен вид. Людмила взе страниците от ръцете ми още при влизане в стаята на секретарката, поспря на вратата на кабинета и набързо прегледа предложения текст. „Много добре, но веднага го съгласувай със Сашо! Утре в осем и половина двамата

да сте при мен с конкретните предложения!” И се завъртя една напрегната подготовка, разбира се с решаващата подкрепа на моите приятели от екипа съветници: Кирил Аврамов, Бойко Тарабанов, Катя Русева, Горан Готев... Представянето в Бритиш музеум имаше огромен пропаганден ефект. Положителното от опита беше приложено при следващите гостувания на „златото“. Бях много щастлив, че при изложбите във Виена, Москва, Ленинград и при най-последното – в Саарбрюкен, можах да се включа по-активно.

Често нашега-наистина напомнях на Сашо Фол: Орфей е тракийски цар, вероятно и върховен жрец, но в световната памет го знаят като певеца, свирача и композитора Орфей. Музиката, музиката...

Като първи заместник-председател на Комитета за култура Сашо много помогна за моето заминаване като кореспондент на „Народна култура“ в Москва. Запазихме много добра дистанция, от една страна, като приятел с приятел от детските и студентските години, но и като ръководител и подчинен журналист. Разбирах неговите желания-заповеди от половин дума.

На финала ми идва натрапчивата идея, че както Александър Фол измисли науката тракология и я издигна на високо равнище, така може би трябва да има и наука „фолология“, която да изучи не само какво е постигнато по неговото подсказване и негово ръководство, но и каква тайна е скрита в легендата за един млад учен и един митичен тракиец.

Портрет на проф. Александър Фол
от Светлин Русев

ЯРКА ЛИЧНОСТ

Гергина Тончева
директорът-основател на
Класическата гимназия

Проф. Александър Фол е ярка личност: блестящ, съзидателен ум, богатата ерудиция, респектиращ авторитет и достойнство. Каквото и да кажем за него, все още е недостатъчно. Времето и науката ще се връщат и обръщат към него, защото има какво да научат и вземат.

Имам основание и дълг на признателност да споделя онова, което проф. Фол е направил за откриването и развитието на Националната гимназия за древни езици и култури „Св. Константин Кирил Философ“.

Идеята за възстановяването на класическото средно образование у нас (прекъснато за цели 30 години от 1946 до 1977 г.) е на именити наши учени - хуманитаристи от СУ „Св. Климент Охридски“: акад. Петър Динев, професорите Светомир Иванчев, Александър Фол, Тончо Жечев, Александър Ничев, Руска Гандева, Петър Пашов, писателите Йордан Радичков, Ивайло Петров, ректора акад. Благовест Сендов и др.

В продължение на години те се борят с невежеството и идеологическите предразсъдъци на „висши“ чиновни-

ци, да се даде път на идеята за класическа гимназия.

Подробностите са документирани в дебели свитък протоколи от 1974 до 1977 г. В един от тях четем изложение на проф. Светомир Иванчев: „...изпратих писмено запитване до съответните заинтересувани научни и учебни звена. Пръв и на първо време единствен се отзова проф. Александър Фол, оглавил наскоро ново-създадения Институт по тракология. Той изпрати в писмен вид категорично положителния си отговор още на следващия ден”. Това писмо липсва във въпросния свитък документи. Правим опит да го открием някъде в някой архив. Дано успеем.

За откриването на гимназията не беше извършена необходимата подготовка. Види се, радетелите на идеята са бързали да се постигне самият акт на откриването, а останалото може и после. Така и стана. Проф. Александър Фол е бил в течение на всички подробности и трудности, които ние така и няма да узнаем. В качеството си на зам.-председател на КИК (днес Министерство на културата) и преди всичко с лична ангажираност, той пое грижата за новооткритото училище. Няколко пъти седмично ние с проф. Руска Гандева и доц. Тодор Сарафов го посещавахме за дълги и напрегнати разговори. Обсъждахме и изработвахме учебния план, учебните програми и пособия за обучението по класически езици, история, култура в синхрон с останалите предмети. Проф. Фол беше на висотата на своята професионална компетентност. Държеше всичко да бъде прецизно направено, за да е резултатно.

Убеден, че ни е нужен живият опит на класическото образование в Европа, той ни изпрати с младия тогава асистент по старогръцки език Богдан Богданов (покъсно именит професор) в Класическия лицей към Солунския университет.

Като изявен франкофон, не можеше да не потърси съдействие за работата ни и

по латински език в страна като Белгия. С тази цел с доц. Анна Николова посетихме класически училища в Брюксел и Лиеж. Така проф. Александър Фол ни посочи верния път, по който можем да изградим истинско класическо училище. Ние продължихме този процес и изградихме мрежа за творчески контакти с най-изявените класически училища в Берлин, Виена, Рим, Атина, Орхус и Тистет (Дания) и др. Контактите ни се задълбочиха, разшириха и продължават и до днес. Тези подробности потвърждават активната преданост и прозорливост за развитието на Класическата гимназия, които проф. Фол прояви.

И като министър на образованието той остана верен на своята преданост към училището ни. С уважение участва в тържественото кръщаване на гимназията на името на Св. Константин Кирил Философ. Сподели радостта ни колегиално като човек, дълбоко свързан с „кръщелника”.

Имало е и трудни моменти, много трудни. Това се случи, когато влезе в сила Заповед РД789 и един от най-безумните закони в историята на образованието ни (не е негово творение) - законът за УПК – учебно-професионални комплекси. Няма да го коментирам, само за уточнение – предвиждаше се средното ни образование фактически да приключва след X клас. Тъкмо тогава – в началото на 80-те години на миналия век, ние с колегите от СУ бяхме подготвили нашата програма за профилираното обучение в XI и XII клас. Експериментът ни беше започнал, и то успешно. Младото класическо училище току-що беше разтворило криле за полет. Конфликтът между Закона и нашата програма за развитие на гимназията беше неизбежен. Заредиха се тежки, напрегнати разговори между министъра, който е длъжен да изпълни закона, и директора-основател на училището, който трябва да брани рожбата. Споровете ни бяха напрегнати, но никой от нас не пристъпи

етичните норми. Когато хората се уважават искрено, те могат да спорят конкретно. Законът беше кратковременен, но поразията му дълготрайни. Достолепният проф. Александър Фол даде своето заключение: когато човек е постигнал свобода и смелост в мисленето и делата си, той успява.

Училището ни запази своята неприкосновеност и така успя да изпълни мисията си – да възроди класическото ни образование. Но не спря дотук. Именно защото е класическо, то пое още по-отговорната мисия – да изгради модела на бъдещото ни средно училище. За своите 36 години натрупа опит, постигна забележителни резултати, които са живото доказателство за съзидателния му дух. То прилича на първооснователите си, един от които е и проф. Александър Фол.

Общуването с проф. Александър Фол и днес (чрез книгите му) е много полезно, но не е лесно. Не всичко можеш да проумееш бързо, отведнъж. Четеш, препрочиташ, размишляваш, пък току-виж и речникът се намесил за някои понятия. Авторът те води смело, предупреждава те строго, обогатява те щедро, за да те отведе в дълбоките пластове на познанието. Той има свое измерение за истинските неща. Мисленето му е аналитично-проницател-

но; метафорично-концентрирано; асоциативно-обобщаващо... Не пропуска да подчертае, че мисленето е време, а културата – поведение. В книгата му „Древната култура на Югоизточна Европа” това е една от основните линии, която се откроява от началото до края. Тръгва от Древния Изток, минава през Египет, спира се при траките, за да стигне до Елада и Рим. Не констатира, не регистрира събитията, а проследява закономерностите на процесите, за да ни убеди, че историята е Познание и Прозрение. Колкото е по-задълбочено Познанието – толкова е по-смело Прозрението.

Проф. Александър Фол достигна да своето Прозрение. Признателни люде са поставили една морена на ул. „Московска“ в София, точно срещу Института по тракология, и на нея е изписано:

„На Александър Фол, който ни научи, че интелектуалната енергия е безсмъртна.”

Но това е само за онези, които са успели да отворят вратата и да влязат вътре (по Платон). За мен това Прозрение е и Послание към „съзнаващите се”.

Общуването с проф. Александър Фол е трудно, но много полезно, защото той е богата и ярка личност.

АПРИЛСКОТО ВЪСТАНИЕ 1876 г. И ЗНАЧЕНИЕТО МУ ЗА ПОСЛЕДВАЛАТА РУСКО-ТУРСКА ОСВОБОДИТЕЛНА ВОЙНА 1877–1878 г.

Априлското въстание е връх в националноосвободителната борба на българите. Погромът на Априлското въстание и хилядите жертви предизвикват вниманието и съчувствието на Великите сили и Русия, което в крайна сметка води до избухването на Руско-турската освободителна война. За да разберем значението на въстанието нека проследим подготовката и неговия ход.

Изострянето на „Източния въпрос“ и провалът на Старозагорското въстание от 1875 г. карат младите български революционери да се съберат в Гюргево. Там под председателството на Стефан Стамболов те създават план за въстание, което трябва да избухне през май 1876 г. Страната е разделена на четири революционни окръга: Първи – Търновски, Втори – Сливенски, Трети – Врачански и Четвърти – Пловдивски (Панагюрски). Още през януари 1876 г. апостолите идват в страната и започват усилено подготовка на въстанието. За център е избран Панагюрище. Най-енергична и масова е подготовката в Четвърти окръг. През април 1876 г. дейците от този окръг свикват в местността Оборище Общо събрание, в което участват 75 делегати от 60 селища. След дълги спорове участниците избират датата на въстанието – 1 май 1876 г.,

Ивайла Петрова – 7 клас – ШИИ „Арт Попово“, гр. Попово

**Емир Фикрет – 7 клас –
ОУ „Св. св. Кирил и Методий“,
с. Черник**

но там се намира предател, който издава на турските власти информация за готвещото се въстание. На 19 април в Копривщица пристигат заптиета, за да арестуват водачите и на 20 април 1876 г. Тодор Каблешков вдига въстанието. Бенковски сформира известната „Хвърковата чета“ и селата от Средногорието и Родопите въстават. Турците нападат първо Стрелча, след това Клисура, която била опожарена. Водят се боеве за Панагюрище, което на 30 април е опожарено. Георги Бенковски пада убит от засада до р. Костина, Тетевенско. Въстанието в Родопската област избухва на 21 април и продължава повече от седмица. На 5 май Батак е разсипан, жестоко са избити жените и децата в църквата. На 7 май пада Брацигово. Героична и трагична е защитата на Перущица.

В Търновско въстанието е обявено на 28 април. В селата Бяла Черква, Михалци, Мусина и др. поп Харитон и Бачо Киро Петров сформират чета от около 200 души, която стига в Дряновския манастир. Башибозук и редовна турска армия с над 10 хиляди души и две оръдия обгражда манастира и започва 9-дневната Дряновска епопея. На деветата нощ въстаниците щурмуват обсадата и около 40 души се спасяват, сред тях е и Бачо Киро, но по-късно е заловен и обесен в Търново. Разбити са и другите две чети – Габровската на Цанко Дюстабанов и Тревненската начело с Христо Патрев. Потушено е въстанието и в Батошево, Кръвеник и Ново село.

В Сливенски окръг няколко дни в Балкана действа четата на Стоил войвода, към която се присъединява и Иларион Драгостинов. Във Враца на 18 май е даден сигнал

за въстание, но съзаклятниците скоро се разпръскват поради своята малобройност. Грандиозен по своя международен отзвук е походът на Ботевата чета от кораба „Радецки“ и Козлодуй до Врачанския балкан, където на 20 май (1 юни) 1876 г. намира смъртта си Христо Ботев. На 16 май при Тутракан преминава четата на Таньо Стоянов от 20 души, която е разбита в района на Попово.

Въстанието е потушено с жестоки кланета, издевателства и грабежи. Това предизвиква справедливо възмущение в Европа и Америка. В Цариград е свикана международна анкетна комисия. Велики личности като Виктор Юго и Достоевски издигат глас в защита на българите. Априлското въстание през 1876 г. задълбочава Източната криза, а неговият успех е в международния му отзвук, постигнат с героизма на многохилядните жертви. Жестокото потушаване на въстанието и отзвукът на зверствата в Европа са повод за провеждане на Цариградската конференция. Решенията на Цариградската конференция са първото международно признание на правото на българите да имат своя държава в етническите си граници, очертани вече от борбата за църковна независимост, санкционирано от всички Велики сили. Така Априлското въстание, макар и военен провал, непосредствено води до най-големия политически успех на българската нация дотогава. Отказът за осъществяване на решенията на Цариградската конференция от страна на османското правителство води обявяването на Руско-турската война, довела до освобождаването на България.

Макар и преждевременно избухнало и неподготвено в достатъчна степен, Априлското въстание е морална победа за българския народ. Кървавата трагедия, в която българите смело изявяват волята си за свобода, предизвиква вълна от възмущение в цивилизования свят. Въпреки че Априлското въстание не довежда до така желаната свобода, то до голяма степен дава световен отзвук на проблема с България, разрешен с Руско-турската война.

Валери Николаев Петров, VIII клас
СУ „Христо Смирненски“, гр. Гурково

Ивайла Петрова – 7 клас – ШИИ „Арт Попово“, гр. Попово

Симона Ангелова – ШИИ „Арт Попово“

Елица Ангелова – ШИИ „Арт Попово“

Мюжгян Ибрямова – 2 клас – ОУ „Св. Паисий Хилендарски“, с. Езерче

Ивона-Сияна Станева – ШИИ „Арт Попово“

ТАНЬО ВОЙВОДА ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА СЪВРЕМЕННИЯ И МОДЕРЕН СВЯТ

По-добре е да умреш прав, отколкото да живееш на колене!

Казват, че най-ценният дар, които е даден на нас, хората, е животът. Вярващите казват, че това е дар от Бога, а по-атеистично настроените казват, че това е дар от природата. И в двата случая ние го имаме. Него..., Живота! И независимо кой ни го е дал, от нас самите зависи да не го пропилеем, да го изживеем достойно, да го оползотворим. Ако ли не, то ние не заслужаваме най-ценния дар на света.

В яркото съзвездие от революционни дейци, което блести върху кървавото небе на Априлската епопея, се откроява с чистия блясък на своя патриотизъм, безпределна любов към народ и родина и безрезервна готовност за саможертва звездата на Таньо Стоянов. Той принадлежи на едно поколение революционери, които още като юноши се отличават с мъжка смелост и сила, а като мъже проявяват мъдростта на зрели народни водачи и войводи. Те бяха рожба на един небивал революционен ентузиазъм, обхванал цял един народ, и се оказаха достойни за голямото дело, на което посветиха и младост, и сили, и живот.

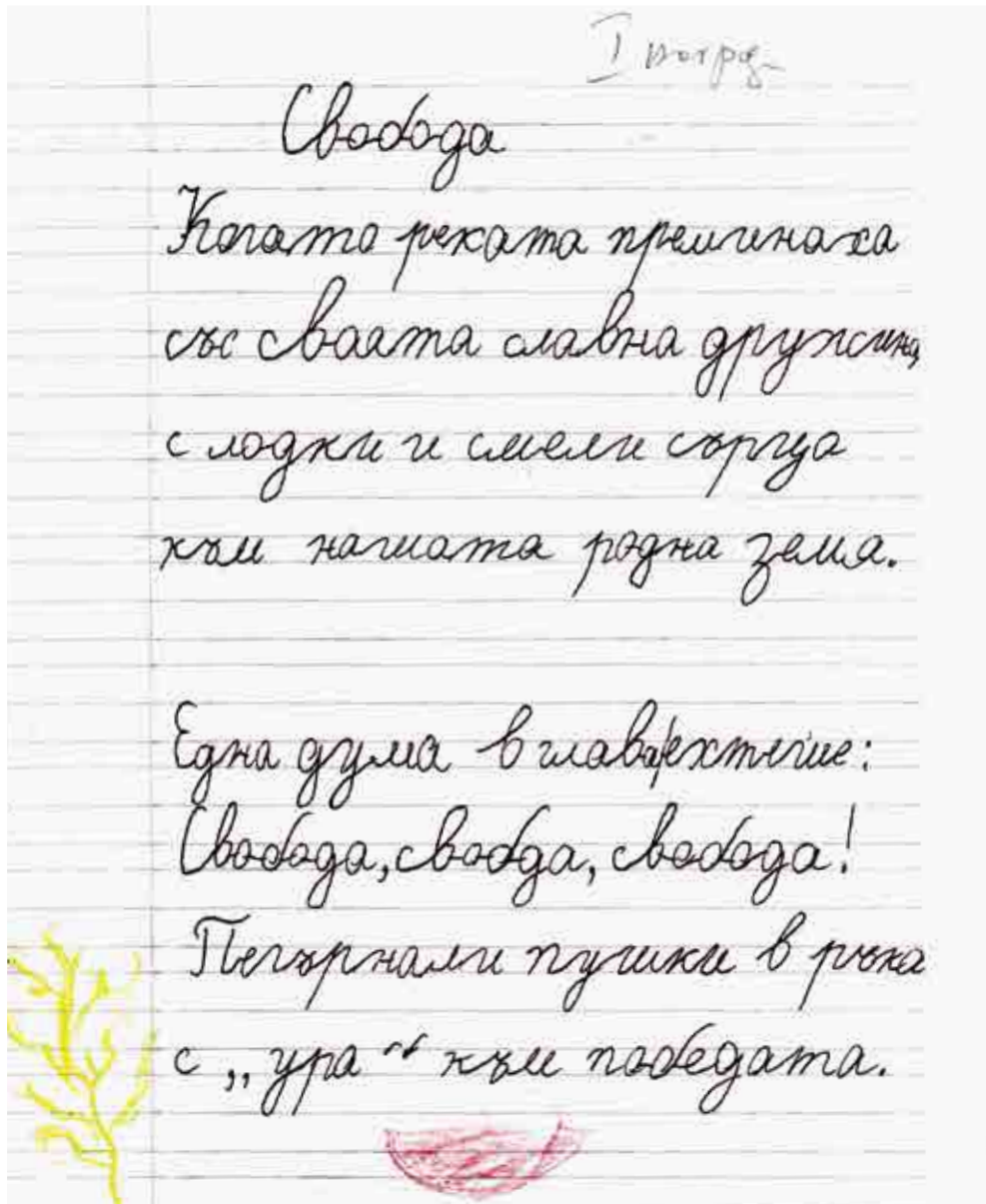
Неговата цел в живота е да помага на своите братя, на българите. Всяко негово действие е в подкрепа на поробената майка България. Може би така Таньо определя през своята призма смисъла на живота – да използваш всичките си възможности и сили в полза на родината. А щом някой откаже да помогне за най-висшата кауза, то неговият живот е безполезен. С тази мисъл бедните хъшове в Румъния са кроили планове за въстания.

Такъв е и завършекът на Таньовия живот. Той избира смъртта в собствената си родина пред живота в чужбина. Макар да може да продължи да живее в Румъния и да запази живота си, той предпочита саможертвата, славната смърт, а не безсмисления живот. Всеки 2 юни ние скърбим за Таньо като за най-близък, защото виждаме у него собствената си представа за най-чист и идеален човек. Истинският българин! Той е пример на всички поколения със своята патриотична всеотдайност, със своето очарование на горд и смел водач, с обаянието на човек, който е прежалил себе си в името на народа. Ако днес Таньо беше жив щеше да се замисли дали отново би повел чета по стария хайдушки път.

В днешно време българите не живеят достойно. Не може да сме част от европейското семейство, което е едно от най-богатите в световен мащаб, една от най-големите и силни организации, а в същото време да не живеем достойно, а мизерно. Това е много лошо и пагубно за нашия народ. Затова той се разпада, бяга, отстъпва и е пристиснат в ъгъла. Свидетели сме и на още нещо – на непрестанни опити за обезличаване на българската история, за нейното захаросване и превръщането ѝ в сладникава приказка за съжителство по времената, когато са се водили най-тежките борби. Не бива да превръщаме историята в слугиня на политиката. Тя не може да се превръща от политиките в тяхна изтривалка и подметка. Историята и истината са такива, каквито са. Знаем ги от съвременниците на събитията и всякакви опити за тяхното прекрояване, преименуване, преосмисляне срещат този отпор, който в момента се чувства. Добре е, че днес много съвременници имат силни сетива за лъжата и когато забележат, че ги заливат с лъжи, естествено е те да търсят това, което е истината, да стигнат до нея.

Нека не забравяме още, че капакът, с който сме похлупили кървите и страшните стенания на нашите предци, сърменото им знаме и челичните юмруци, може лесно да се пропука и тогава падането ще е по-болезнено от всякога. Защото няма бъдеще без минало, както няма дърво без корен. А забравата... тя е възможно най-лошият съветник, който може да имаме, независимо през какви призми ще гледаме!

Зорница Валева Трифонова, X клас
ПЗГ „Добруджа“, гр. Силистра

Антон Вержинев Ганев
7а клас ОУ „Христо Ботев“
гр. Пютракан

СТАТУТ

ЗА ОРГАНИЗИРАНЕ И ПРОВЕЖДАНЕ НА НАЦИОНАЛЕН УЧЕНИЧЕСКИ КОНКУРС, ПОСВЕТЕН НА 33-тия ПОХОД *„ПО СТЬПКИТЕ НА ЧЕТАТА НА ТАНЬО ВОЙВОДА“*

ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ:

Националният ученически конкурс за мултимедийни проекти, есета, стихотворение и рисунка е посветен на 32-ия поход „По стъпките на четата на Таньо войвода“. Инициативата през настоящата година е на КПД „Родно Лудогорие“, гр. София, и клуб „Родолюбие“ при ОУ „Св. Климент Охридски“, гр. Попово, с подкрепата на Министерство на образованието и науката (МОН) и РУО на МОН в страната.

Основни цели:

1. Да се създадат условия за формиране на ценностни ориентации и качества, свързани с чувството на национална идентичност и любов към Родината и уважението към другия.

2. Да се създадат условия за развитие на потребности, интереси и нагласи за учене и самоусъвършенстване при изразяване и отстояване на активна жизнена и гражданска позиция.

Конкретни цели:

1. Да се формират и затвърдят умения за аргументирано писмено излагане на лична теза и боравене с историческите факти и извори.

2. Да се формират и затвърдят уменията за самостоятелно набавяне, представяне, аргументиране и анализ на данни.

3. Да се стимулира емоционално-естетическото отношение към значими исторически събития.

Видове ученически разработки:

1. Мултимедийни проекти

2. Съчинения, аналитични и интерпретативни текстове, есета и стихотворения

3. Рисунки

Участници:

Учениците от съответното училище, подготвили собствени писмени текстове, рисунки и мултимедийна презентация по зададените теми.

Условия за участие:

В конкурса за мултимедийни проекти, есе, стихотворение и рисунка могат да участват всички ученици от страната, разпределени в две възрастови групи:

I – VIII клас и IX – XII клас

Изисквания към представените проекти и творби:

Теми:

I–VIII клас

1. Априлското въстание 1876 г. и значението му за последвалата Руско-турска освободителна война 1877-1878 г.
2. Таньо войвода през призмата на съвременния и модерен свят.
3. Какво знаем за Таньо войвода и пътя на неговата чета през 1876 г.?

IX–XII клас

1. Априлското въстание 1876 г. и значението му за последвалата Руско-турска освободителна война 1877-1878 г .
2. Таньо войвода през призмата на съвременния и модерен свят.

За участниците в раздел „Рисунки“, темата е: „Светът е за всички“

СПЕЦИФИЧНИ ИЗИСКВАНИЯ:

I. Мултимедийни проекти

Участието с мултимедийни проекти може да бъде индивидуално или в екип.

- При колективното участие в разработването на един проект могат да участват максимум 3-ма ученици.
- Всеки участник, отговарящ на условията, може да участва с повече от един проект.
- Участниците задължително посочват трите си имена, училище, клас, пълния адрес, телефон, e-mail, както и трите имена, телефон и e-mail на учител-ръководител.
- Мултимедийните проекти да бъдат разработвани на лицензиран или свободно разпространяем софтуер, работещ под операционна система Windows.
- Няма ограничения в сложността и в съдържанието, в използвания формат и обем.
- Проектите могат да бъдат представени и като обикновено слайдшоу в Power Point или като мултимедия с флаш приложение, вградено видео, макромедия и др.

Критерии за оценяване:

- осмисляне, аргументираност и достоверност на темата;
- умение за излагане на фактите;
- елементи на изследователска дейност;
- оригиналност и творчески подход към темата;
- използване на различни източници и коректност в тяхното посочване;
- езикова и стилистична култура;
- естетическо изпълнение.

II. Съчинения, аналитични и интерпретативни текстове и есета.

Критерии за оценяване:

- ясно и точно формулирана теза;
- удачно подбрани аргументи;
- личностна позиция;
- оригиналност и творчески подход към темата;
- езикова и стилистична култура.

III. Рисунка

Всеки участник може да използва свободно избрана техника: акварел, темперни бои, пастели, графика, флумастер, молив, колаж.

Творбите не трябва да се паспартират и няма да бъдат връщани на авторите. На гърба на всяка рисунка е необходимо да бъдат отбелязани четливо следните данни:

- лично и фамилно име на автора, точен адрес;
- клас и училище;
- телефон за контакт или електронен адрес;
- трите имена, телефон и e-mail на учител-ръководител.

Етапи и оценяване:

I етап: Учениците от съответните степени на образование: първа група – от I до VIII клас и втора група – от IX до XII клас, със съдействието на учителите по история, български език и литература, изобразително изкуство и информатика, изготвят писмените си текстове, рисунки и мултимедия, след което ги предават на специално определен от директора на училището учител, който ги изпраща най-късно до 25.05.2018 г. на адрес: София 1303, ул. “Осогово” № 60, КПД “Родно Лудогорие” – за д-р А. Кънев, или www.ludogorie.org, rodno.ludogorie.org@gmail.com

II етап: Комисия в състав: акад. Светлин Русев, проф. Десислава Минчева, Христина Маркова, Радостина Николова, д-р Анатолий Кънев, Тихомир Стефанов, Боряна Мекушина, Христина Вътова, Росица Михайлова, разглежда постъпилите разработки, като ги оценява и класира според образователните степени: първа група – от I до VIII клас и втора група – от IX до XII клас, в срок до 15.06.2018 г.

НАГРАДИ:

Материални награди на стойност:

първа награда – 70 лв.; втора награда – 40 лв.; трета награда – 20 лв.; поощрителни награди.

Наградите се определят за всяка образователна степен, включително отделно за текстове, рисунка и мултимедия.

Уведомяване:

- Авторите на номинираните разработки ще бъдат уведомени по телефон, факс или по електронна поща, в зависимост от посочен от тях начин за комуникация.
- Паричните награди ще бъдат изпратени с пощенски запис на съответните учители. Необходимо е да имаме точен адрес и трите имена на лицето, което ще получи записа, както и телефон за обратна връзка.

Д-р Анатолий Кънев

(Председател на КПД „Родно Лудогорие“)

КПД „Родно Лудогорие“
София, 1303
ул. „Осогово“ 60
02/929 61 01
www.ludogorie.org

ПРОТОКОЛ
за класиране на участниците в
Националния конкурс-викторина
за ученически текстове, рисунки и мултимедия,
посветен на похода „По пътя на Бедреддин“

ТЕМИ:

- 1. Времето на Бедреддин (1359–1420 г.) и неговото въстание (1413–1418 г.)**
- 2. Идеите на Бедреддин през призмата на съвременния и модерен свят**
- 3. Светът е за всички – тема за рисунка**

Днес, 6.02.2018 г., **комисия за рисунка** в състав:
акад. Светлин Русев, проф. Десислава Минчева, д-р Анатолий Кънев,
като разгледа получените рисунки, направи следното класиране:

I ГРУПА – ОТ I ДО VIII КЛАС

I награда – 70 лв.:

- Група ШИИ „Арт Попово“ – Ивайла Петрова, Елица Ангелова, Ивона-Сияна Станева, Ивелин, гр. Попово, ръководител: Искра Хаджииванова

II награда – 40 лв.:

- Емир Фикрет – 7 клас – ОУ „Св. св. Кирил и Методий“, с. Черник, ръководител: Сечкин Зюлябид Хаджъсюлюш

III награда – 20 лв.:

- Гюкан Антика – 2 клас – СОУ „Никола Вапцаров“, гр. Силистра, ръководител: Марияна Маркова

Поощрителна награда:

- Яница Янкова, Анджелика Тодорова, Нергиз Еджаби, Едис Шукри – 2 клас – СОУ „Никола Вапцаров“, гр. Силистра, ръководители: Марияна Маркова, Татяна Иванова

- Ивелин Доков, Ивайла Георгиева, Даниел Георгиев – 6 клас – СОУ „Христо Ботев“, с. Горна Малина, ръководител: Галина Маринова Стоянова

II ГРУПА – ОТ IX ДО XII КЛАС

I награда – 70 лв.:

- Божидара Топчиева – 11 клас – АЕГ „Гео Милев“, гр. Бургас, ръководител: Златка Атанасова Коева

II награда – 40 лв.:

- Симона Ангелова – 9 клас – ШИИ „Арт Попово“, гр. Попово, ръководител: Искра Хаджииванова

III награда – 20 лв.:

- Ивета Димитрова – 10 клас – СОУ „Никола Вапцаров“, гр. Силистра, ръководител: Лиляна Николова

Поощрителна награда

Не се присъжда

Днес, 6.02.2018 г., комисия за есе и стихотворение в състав:
Джена Славова, д-р Тихомир Стефанов, д-р Стефан Рангелов
направи следното класиране:

НАГРАДИ – ЕСЕ:

I група – от I до VIII клас

I награда – 70 лв.: – не се присъжда

II награда – 40 лв.:

- Николай Минчев Арnaudов – ОУ „Св. св. Кирил и Методий“, с. Устина, ръководител: Илиян Карабойчев

III награда – 20 лв.:

- Жани Янев Янев – 6 клас – 2 ОУ „Петко Рачов Славейков“, гр. Стара Загора, ръководител: Владимир Илиев

Специална награда:

- Божидара Калоянова Маркова, Илиана Константин Тодорова, Божидара Божидарова Божилова – СУ „Черноризец Храбър“, гр. Пловдив, ръководител: Панка Илиева Вълчева

II група – от IX до XII клас

I награда – 70 лв.:

- Борислав Бахтарлиев – 11 клас – ПГ „Пейо Яворов“, гр. Петрич, ръководител: Здравка Трайкова

II награда – 40 лв.:

- Диляра Адил – 11 клас – СУ „Н. Й. Вапцаров“, гр. Силистра, ръководител: Лиляна Николова

III награда – 20 лв.:

- Светлана Янкова Великова – 11 клас – СУ „Васил Левски“, гр. Дулово

Поощрителна награда:

- Арзу Синанова Мехмедова – 10 клас – ПГО „Станка Николица Спасо-Еленина“, гр. Разград, ръководител: Тодорка Вълчева

- Габриела Олег Обретенова – 11 клас – ПГСАГ „Проф. арх. Стефан Стефанов“, гр. Монтана, ръководители: Йолина Петрова Йорданова, Пролет Янчева

КПД „Родно Лудогорие“ присъжда специални награди в категория есе на:

- ПГПЧЕ „Христо Ботев“, гр. Кърджали, ръководител: Диана Георгиева

- СУ „Йордан Йовков“, гр. Тутракан, ръководител: Гинка Георгиева, Вероника Атанасова

- СОУ „Христо Ботев“, гр. Тутракан, ръководител: Маргарита Райновска

- ПЗГ „Добруджа“, гр. Силистра, ръководител: Тихомир Великов

НАГРАДИ – СТИХОТВОРЕНИЕ:

I група – от I до VIII клас

I награда – 70 лв.:

- Яна-Мария Господинова Гагова – 2 клас – СУ „Н. Й. Вапцаров“, гр. Силистра, ръководител: Марияна Маркова

II награда – 40 лв.:

- Радослав Нейчев – 7 клас – СУ „Йордан Йовков“, гр. Тутракан, ръководител: Вероника Атанасова

III награда – 20 лв.:

- Дамян Драгомиров Лазаров – 7 клас – СУ „Йордан Йовков“, гр. Тутракан, ръководител: Вероника Атанасова

Поощрителна награда: не се присъжда

II група – от IX до XII клас

I награда – 70 лв.:

- Петър Хвърчилов – 11 клас – ПЗГ „Добруджа“, гр. Силистра, ръководител: Тихомир Великов

II награда – 40 лв.:

- Станислава Стефанова – 11 клас – ПГ „Пейо Яворов“, гр. Петрич, ръководител: Здравка Трайкова

III награда – 20 лв.:

- Деница Нейкова – 10 клас – СУ „Н. Й. Вапцаров“, гр. Силистра, ръководител: Лиляна Николова

Поощрителна награда: не се присъжда

Днес, 6.02.2018 г., **комисия за мултимедийна презентация** в състав:

Боряна Мекушина, д-р Христина Въртова, Росица Филипова

направи следното класиране:

НАГРАДИ – МУЛТИМЕДИЕН ПРОЕКТ:

I група – от I до VIII клас

I награда – 70 лв.:

- Димитър Енев, Георги Енев, Мария Енева – 6 клас – 2 ОУ „Петко Рачов Славейков“, гр. Стара Загора, ръководител: Стефка Кочева

II награда – 40 лв.:

- Бюшра Али – 8 клас – СУ „Христо Ботев“, гр. Тутракан, ръководители: Анна Георгиева, Радка Трифонова

III награда – 20 лв.:

- Никола Сашев Тодоров – 8 клас – СУ „Христо Ботев“, гр. Тутракан, ръководители: Анна Георгиева, Радка Трифонова

Поощрителна награда:

- Кристиан Тодоров, Мартин Вълев, Теодор Неделчев – 7 клас – СУ „Йордан Йовков“, гр. Тутракан, ръководители: Елена Тодорова, Вероника Атанасова

- Йована Ивелинова Илиева – 7 клас – 3 ОУ „Димитър Благоев“, гр. Шумен, ръководител: Р. Никифорова

- Жани Янев Янев – 6 клас – 2 ОУ „Петко Рачов Славейков“, гр. Стара Загора, ръководител: Владимир Илиев

- Георги Стоилов – 5 клас – СУ „Черноризец Храбър“, гр. Пловдив

II група – от IX до XII клас

I награда – 70 лв.:

- Златомир Сабриев, Кара Тодорова, Калина Колева – 9 клас – ПМГ „Климент Охридски“, гр. Силистра, ръководител: Светла Нейкова

II награда – 40 лв.:

- Антонина Любомирова Лозанова – ППМГ „Екзарх Антим I“, гр. Видин, ръководител: Антоанета Илиева

III награда – 20 лв.:

- Вениамин Мирославов Димитров – 10 клас – ПЗГ „Добруджа“, гр. Силистра, ръководител: Тихомир Великов

Поощрителна награда:

- Светлана Великова – 11 клас – СУ „Васил Левски“, гр. Дулово

- Денислав Маринов – 10 клас – СУ „Йордан Йовков“, гр. Тутракан, ръководители: Елена Тодорова, Вероника Атанасова

- Едже Сюлейман – 12 клас – СУ „Никола Йовков Вапцаров“, гр. Силистра, ръководител: Лиляна Николова

д-р Анатолий Кънев

(председател на КПД „Родно Лудогорие“)

СВЕЩОЛИВНИЦАТА
КУЛТУРЕН КОМПЛЕКС

ОГЪН И СВЕЩЕНОДЕЙСТВИЕ

СВЕЩОЛИВНИЦАТА с. Свещари

Проф. Десислава
Минчева

Само ако вярваш в пречистващата сила на огъня, в мистичното въздействие на една запалена свещ и се опираш на древните традиции по нашите земи, само тогава можеш да създадеш подобна свещоливница. През 2016 г., в село Свещари, много близо до всеизвестните тракийски светилища и гробници, бе реализиран този важен за нас, за децата ни, а и за техните деца, проект.

Културният център е нещо ново и много ценно за България, с голяма стойност в хуманен и исторически план, поддържащ жив огъня на нашата духовност.

проф. Христо Матанов

Култът към огъня е толкова стар, колкото е старо и човечеството. Свещта е еманация на този култ и е основен източник на светлина от прастари времена до преди няколко десетилетия. Свещоливницата в Свещари е реализация на все по-настойчивия стремеж да се върнем към позабравените си корени.

Изборът на място също не е случаен: село Свещари е средоточие на основните култури по българските земи от древността до днес: тракийска, първобългарска, християнска, мюсюлманско-къзълбашка.

РАБОТИЛНИЦАТА

В комплекса посетителят може да се запознае с технологията на един прастар занаят, дал името на село Свещари – леенето на свещи. Може да се наслади на готовите изделия от керамика и восък, а и да се позабавлява сам да си направи свещ за спомен, за подарък, за романтична вечеря... по модели на български художници.

ПОСТОЯННА ЕКСПОЗИЦИЯ

„Огън-свещенодействие“ – един секващ дъха скулптурен ансамбъл на открито, който си струва да се преживее. Магията на огъня е изваяна от ръцете на такива знакови фигури на съвременното изобразително изкуство, като акад. Крум Дамянов, проф. Емил Попов, проф. Иван Славов, доц. Кирил Матеев, доц. Емил Бачийски, Иван Русев и много още.

СВЕЩАРИ

Свещоливницата е разположена в самото сърце на Лудогорието, заобиколена от поля, гори и хълмове, на хвърлей разстояние от прочутата Свещарска могила, приютила тракийската царска гробница, паметник на ЮНЕСКО. На няколко километра се намира текето „Демир баба“ – „Железния баща“, мистично място, духовно средище от времето на траките до наши дни.

Д-р Анатолий Кънев

Скъпи приятели,
За мен е особена радост да ви поканя в нашия музей на открито (и на закрито) – Свещоливница – Свещари. Ние с моя екип отвоювахме от пустошта малък оазис на традицията, историята, културата и изкуството в този прекрасен край на България – мястото, където според преданията са си давали среща хора и богове. Тук ще ви посрещнат гостоприемно, ще се позабавлявате и ще отнесете със себе си не само светлината на свещите, но и повече светлина в душите.

Добре сте ни дошли!

с. Свещари 7423
ул. „Хан Омуртаг“ 24
КПД „Родно Лудогорие“
info@sveshtolivnitsata.com
www.sveshtolivnitsata.com
тел: +35924266722

ДОБРОСЪСЕДСТВО, ДОВЕРИЕ, ИСТИНА
КПД РОДНО ЛУДОГОРИЕ

ПОД ПАТРОНАЖА НА
ПРЕЗИДЕНТА НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
РУМЕН РАДЕВ

С ПОДКРЕПАТА НА МУЗЕИТЕ И ОБЩИНИТЕ НА
СИЛИСТРА, ТУТРАКАН, ИСПЕРИХ, РАЗГРАД И ПОПОВО
И МИНИСТЕРСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА

**33^{ТИ} ПОХОД
ПО ПЪТЯ НА
ЧЕТАТА НА
ТАНЬО ВОЙВОДА**

30 МАЙ - 2 ЮНИ 2018

ОТ ДУНАВА ПРИ С. ПОЖАРЕВО - ОБЩИНА ТУТРАКАН
ДО КЕРЧАН БАИР ПРИ С. АПРИЛОВО - ОБЩИНА ПОПОВО

ПРИ
ЩЕ БЪДЕ НА

ПОХОДНАТА КОЛОНА
В ЧАСА

С УЧАСТИЕТО НА ТУРИСТИ, УЧЕНИЦИ, МЛАДЕЖИ И ПОТОМЦИ НА ВОЙВОДАТА И ЧЕТНИЦИТЕ
КАНИМ ВИ ДА СЕ ВКЛЮЧИТЕ В ПОХОДА И ПОСРЕЩАНЕТО НА ПОХОДНИЦИТЕ

